

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Lukáš Čašek

Česká šlechta na dvoře Karla IV. mezi lety 1346 a 1355

The Bohemian nobility at the court of Charles IV. between 1346 and 1355

Praha 2020

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Na tomto místě bych rád poděkoval paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. za její odbornou pomoc při psaní práce a pevné nervy při jejím dokončování. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mě při psaní podporovali a pomohli mi s její korekcí.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů. Práce nebyla použita k získání jiného titulu.

V Praze dne 17.8.2020

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce se snaží představit personální složení markraběcího a posléze královského dvora Karla Lucemburského z řad české šlechty do roku 1355. Sleduje formování a vývoj Karlova dvora ve vztahu k dobovým událostem, Karlovým zkušenostem a představám o způsobu vládnutí a podobě jeho nejbližšího okolí s ohledem na správu země, diplomacii i reprezentaci. Práce chronologicky sleduje Karlovo setkávání s dvorským prostředím od jeho útlého mládí stráveného ve Francii, k počátkům utváření vlastního dvora až po jeho císařskou korunovaci. S využitím dobových listin rekonstruuje Karlovo okolí a představuje nejčastěji se objevující české šlechtice mezi Karlovými dvořany.

Klíčová slova: královský dvůr, Karel IV, česká šlechta, dvorské úřady

ABSTRACT

The submitted bachelor thesis attempts to present the personnel composition of the margravian and subsequently royal court of Charles of Luxembourg up to 1355 with focus on the ranks of the Czech nobility. It traces the formation and development of Charles' court in relation to contemporary events, Charles' experiences and ideas about the way of ruling, and the form of his proximate milieu with regard to administration of the land, diplomacy, and representation. The work retraces Charles' encounters with the court environment chronologically from his early youth spent in France, through the beginnings of the formation of his own court, up to his imperial coronation. Using period documents, it reconstructs Charles' milieu and presents the most frequently appearing Czech noblemen among Charles' courtiers.

Key words: royal court, Charles IV., nobility, court appointment

Úvod.....	7
1 Rozbor použitých pramenů a literatury	8
1.1 Použité prameny	8
1.2 Použitá literatura a dosavadní výzkum dvorské problematiky.....	10
1.3 Panovnický dvůr jako fenomén.....	13
2 Inspirace a první zkušenosti	16
2.1 Francie.....	16
2.2 Lucembursko	17
2.3 Italská signorie	18
3 Markrabě moravský.....	21
3.1 Návrat do Čech a utváření dvora.....	21
3.2 Vývoj Karlova dvora vedle dvora Janova	24
3.3 Karlova samostatná vláda.....	32
4 Král římský a český.....	36
4.1 První úspěchy	36
4.2 Pražská korunovace.....	37
4.3 Evropská politika.....	38
4.4 Karlův doprovod při římské jízdě	43
5 Závěr.....	48
Příloha – úřady	51
Seznam použitých zkratk.....	54
Prameny a edice	55
Literatura	57

Úvod

*Král pak nebyl lakomý na peníze a měl dobrou radu a dvůr jeho se skvěl množstvím shromážděných knížat jak duchovních, tak světských.*¹ Tak zpětně vzpomíná Karel IV. ve svém životopise na osobu a dvůr francouzského krále Karla IV. zvaného Sličný. Možná už v době svého pobytu na francouzském dvoře si mladý český princ uvědomoval, jak důležitá je podoba a funkčnost dvora, který panovníka obklopuje, a jak cenní jsou dobří rádčové. Vlastní dvůr ve smyslu domácnosti měl Karel od svého dětství, ale počátky jeho skutečného dvora obdařeného i výkonnými úředníky lze vystopovat až v Itálii, kde v letech 1331-1333 zaštiťoval lucemburskou italskou signorii. Další vývoj jeho dvora se měnil spolu se změnami prostředí, politických okolností a proměn Karlova postavení. Šlo tedy o dlouhodobý proces, vyvíjející se od malého doprovodu k honosnému císařskému dvoru, který při své největší slávě čítal přes tři sta osob a byl jedním z největších své doby.²

Dvůr jako téma se od 80. let 20. století objevuje v historické literatuře poměrně často a pozornosti badatelů nešel ani dvůr Karla IV. Studie zaměřené na Karlův dvůr ho zkoumají především v jeho největší velikosti a slávě, kdy se jednalo o jeden z největších panovnických dvorů své doby. Námětem mé bakalářské práce je naopak počátek formování markraběcího a posléze královského dvora Karla Lucemburského do roku 1355 se zaměřením na jeho personální složení, především z řad české šlechty.

První kapitola rozebírá použité prameny a literaturu, které byly při práci použity. Ve druhé kapitole se snažím postihnout Karlovy zkušenosti s dvorským prostředím za jeho mládí. Významné pro jeho vnímání společnosti, obřadů a způsobu vlády byly jeho pobyty ve Francii, mezizastávka v rodovém hrabství Lucemburku a následně pomoc otcovým mocenským plánům na severu Itálie. Třetí kapitola sleduje počátky a vývoj Karlova dvora v českých zemích a přechod šlechticů z Janova dvora na dvůr Karlův. Ve čtvrté kapitole popisují Karlovo okolí v době jeho kralování, zakončené Karlovou římskou jízdou.

¹ *Vlastní životopis (Vita Karoli Quarti)*, ed. PAVEL, Jakub, Praha 1978 s. 28-29

² KAVKA, František, *Na dvoře Karla IV.*, Praha 1993, s. 30

1 Rozbor použitých pramenů a literatury

1.1 Použité prameny

Ke dvoru Karla IV. nám bohužel chybí primární prameny, jako jsou dvorské řády, či účty, které by přímo vypovídaly o uspořádání dvora a jeho fungování. Při snaze o rekonstrukci personálního obsazení Karlova dvora si musíme vystačit v první řadě s prameny diplomatické povahy. Běžný chod jeho dvora lze pouze přibližně rekonstruovat z nahodilých zmínek (Karlova autobiografie, dobové kroniky) a komparací se situací na obdobných, lépe doložitelných dvorech. Listiny po návratu Karla do Čech až do roku 1349 jsou otištěny v sedmém svazku moravského diplomatáře.³ Jeho písemnosti ve formě regest obsahuje také čtvrtý svazek edice *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*.⁴ K době Karlova kralování až do jeho smrti jsou zásadní obsáhlá *Regesta Imperii*.⁵ Dále osmý svazek moravského diplomatáře a pátý svazek zmiňovaných *Regesta Bohemiae et Moraviae*.⁶ Jinde nevydané listiny nalezneme také v řadě *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum* edice *Monumenta Germaniae Historica*.⁷ Informace ke vztahům k papežské kurii nám přináší edice *Monumenta Vaticana*.⁸ Pro zkoumané období je také důležitý archiv České koruny, kde je uloženo velké množství významných listin z Karlovy vlády. Samotné bádání velmi usnadňuje digitalizace fondu.⁹ V listinách jsou velmi cenné takzvané svědečné řady (pokud jsou uvedeny). V nich jsou uvedena jména svědků, většinou s titulaturou, případně i s označením úřadu, který zastávali.¹⁰

³ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, ed. CHLUMECKÝ Petr, Josef CHYTIL, Brno 1858, díl VII.

⁴ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, IV.*, ed. EMLER, Josef, Praha 1892. Dostupné na adrese: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=8&bookid=196&page=3>

⁵ *Regesta Imperii*, Bd. VIII., ed. BÖHMER, Johann, Friedrich, HUBER, Alfons, Innsbruck 1877; dostupné na adrese: <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html>

⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, ed. BRANDL, Vincenz, Brno 1874, díl VIII.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, ed. SPĚVÁČEK, Jiří, RYNEŠOVÁ, Blažena, ZACHOVÁ, Jana. Díl V, sv. 1-5

⁷ Pro sledované období se dají vyžít díly 6-11. Čerpal jsem především z desátého dílu. *Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, ed. KÜHN, Margarete. 1979-1991, Dostupné na adrese: [https://www.dmgh.de/mgh_const_10/index.htm#page/\(IV\)/mode/lup](https://www.dmgh.de/mgh_const_10/index.htm#page/(IV)/mode/lup)

⁸ *Monumenta Vaticana I, Acta Clementis VI. Pontificis Romani 1342-1352*. ed. KLICMAN, Ladislav, Praha 1903 dostupné na adrese: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=13&bookid=242>

⁹ <http://monasterium.net/mom/fonds>: Archivum Coronae regni Bohemiae: II. 1311–1438, ed. BERÁNEK, Karel, BERÁNKOVÁ, Věra, Praha 1983;

¹⁰ HLAVÁČEK, Ivan, KAŠPAR, Jaroslav, NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vyd. Jinočany, 2002 s. 216-217. K rozložení listin více na s. 207-209. Příklad: Archiv České koruny (1158-1935) 225, in: monasterium.net, http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/ACK/NA-ACK_13410713_00225_r.jpg

Sledované pohyby šlechticů na dvoře Karla doplňují o kontext z narativních pramenů. Hlavním z nich je Karlův vlastní životopis.¹¹ Ten sleduje období do roku 1346, přičemž Karel sám dovedl události do roku 1340 a následně životopis doplnil neznámý autor. S životopisem je třeba kriticky pracovat především kvůli jeho záměru být jakýmsi návodem pro chování dobrého panovníka a budování Karlova obrazu. O tom svědčí hned úvod první kapitoly, kdy Karel svůj životopis odkazuje *Svým nástupcům, kteří budou sedět na mém dvojím trůně*.¹² Dále musíme brát v úvahu, že byl psán s časovým odstupem, domníváme se, že pochází z šedesátých, nebo z počátku sedmdesátých let 14. století.¹³ Dalším relevantním pramenem je Zbraslavská kronika.¹⁴ Pro námi sledované období je nejvýznamnější druhá a třetí kniha psaná Petrem Žitavským. Kronika sice končí rokem 1337, ale Petr Žitavský byl současníkem a často i účastníkem událostí, které provázely Karlův návrat do Čech v roce 1333. V kronice je velmi výrazná přemyslovská tradice a stranění autora Elišce Přemyslovně v jejím komplikovaném vztahu s Janem Lucemburským, který je v kronice často kritizován. Naopak Karel a jeho přihlášení se k přemyslovské tradici je odměněno kronikářovou nákloností. Autorem další kroniky je František Pražský, který z pověření Jana IV. z Dražic navázal na Kosmovu kroniku.¹⁵ Pro nás je nejdůležitější poslední ze tří knih, která pojednává o letech 1333-1342. Stejnou dobu na popud Karla IV. zaznamenal také jeho současník, kronikář Beneš Krabice z Weitmile, který došel až do roku 1374.¹⁶

Prameny, které slouží k vybudování představy o uspořádání panovnických dvorů, dvorských ceremonií a právních vztahů, pochází výhradně ze zahraničí. Pracoval jsem především se sekundární literaturou, která tyto prameny rozebírá. Pro představu je ale dobré zmínit třeba starší dílo *De ordine palatii* od remešského arcibiskupa Hinkmara.¹⁷ Časově bližší je knížecí

¹¹ *Vlastní životopis (Vita Karoli Quarti)*, ed. PAVEL, Jakub, Praha 1978 (dále *Vlastní životopis*) Překlad dobových kronik *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987

¹² *Vlastní životopis* s 11. Karlův životopis se v mnoha pasážích blíží formě knížecího zrcadla, to rozebírá ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku, Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013, s. 56-59. O budování Karlova obrazu v literárních dílech ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku*, Praha 2013, s. 357-364

¹³ NODL, Martin, *Vita Caroli* In: In: ŠMAHEL, František, BOBKOVÁ, Lenka a kol., *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha 2012, s. 240-242

¹⁴ *Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae Regiae)*, ed. EMLER, Josef, in FRB IV. s. 1-337. Překlad HEŘMANSKÝ, František, Praha 1976

¹⁵ *Kronika Františka Pražského*, ed: EMLER, Josef, *Fontes rerum Bohemicarum IV*, Praha 1884, s. 347-456.

¹⁶ *Kronika Beneše Krabice z Weitmile*, ed: EMLER Josef, *Fontes rerum Bohemicarum IV*, Praha 1884, s. 457-548

¹⁷ HINKMAR von REIMS. *De ordine palatii*. Ed: SCHIEFFER, Rudolf, Thomas GROSS. Hannover: Hahn, 1980. [https://www.dmgh.de/mgh fontes iuris 3/index.htm#page/\(3\)/mode/lup](https://www.dmgh.de/mgh fontes iuris 3/index.htm#page/(3)/mode/lup) BLECHOVÁ, Lenka, *Ceremoniál v díle Hinkmara z Remeše*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. III, všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Praha 2009, s. 73-92.

zrcadlo od Konráda z Megenberka.¹⁸ Skvěle může posloužit také právnické dílo *Leges Palatinae* vztahující se k mallorskému dvoru Jakuba III.¹⁹

1.2 Použitá literatura a dosavadní výzkum dvorské problematiky

Začátek moderního přístupu k výzkumu panovnických rezidencí a dvorů můžeme přiřadit k 90. letům 20. století, konkrétně k založení tzv. rezidenční komise (Residenzen-Kommission).²⁰ Komise sídlí při Akademii věd v Göttingenu a vydává publikační řadu *Residenzenforschung*, první svazek této série redigoval Peter Johanek a vyšel roku 1990 k životnímu jubileu Hanse Patze. Dlouhodobý zájem o problematiku panovnických center dokazuje rozsah této výzkumné řady, který k dnešku dosahuje 26 svazků. Zkoumané téma se za dobu existence komise rozšířilo a zahrnuje mnoho studií s dvorskou a residenční tematikou napříč středověkem a raným novověkem a řadí se mezi aktuální témata sociálních a kulturních dějin.

Panovnické dvory se dlouhodobě těší oblibě a zájmu také českých historiků. Toto velmi zajímavé téma však v českém prostředí naráží na nedostatek primárních pramenů, jako jsou dvorské řady, berní knihy, účty nebo další bezprostřední zprávy o dvoru samotném. Přesto se i u nás výzkum dvorského prostředí nadále rozvíjí a opírá o existující, dnes již značně propracovanou metodologii. K základnímu zasvěcení do problematiky, přiblížení dosavadního výzkumu a nastínění možného postupu dobře slouží článek od Dany Dvořákové-Malé *K možnostem výzkumu panovnického dvora v pozdním středověku v českých zemích*.²¹ Téma je také pravidelně přibližováno v úvodních částech studií různých autorů k jednotlivým dvorům.²²

¹⁸ Konrad von Megenberg, *Ökonomik*, Buch I-II, hrsg. von Sabine KRÜGER, Stuttgart 1973-1977. Se zaměřením na dětskou výchovu zpracovává BLECHOVÁ, Lenka, *Výchova dítěte podle knížecích zrcadel. Jiljí Římský a Konrád z Megenbergu*. In: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015. s. 21.-30 DROSSBACH, Gisela, *Sciencia de regimine domus regie. Der Hof zwischen Ideal und Wirklichkeit in der „Yconomica“ Konrad von Megenberg*, in: *Höfe und Hofordnungen 1200-1600*, hrsg von Holger KRUSE und Werner PARAVACINI, (*Residenzenforschung* 5) - Sigmaringen 1999 s. 23-35. Knížecí zrcadla jsou celkově dobrým zdrojem k budování představy o panovnickém dvoře. Obecně o tématu píše ŽŮREK, Václav, *Knížecí zrcadla*, in: *Dějiny a současnost* 37, č. 9, 2015, s. 28-29. K českým zemím pak BLECHOVÁ, Lenka, *Knížecí zrcadla v českých zemích ve vrcholném a pozdním středověku*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 19, č. 1, 2016, s. 7-34.

¹⁹ S dílem pracoval KERSCHER, Gottfried. *Die Strukturierung des mallorquinischen Hofes um 1330 und der Habitus der Hofgesellschaft*. in: *Höfe und Hofordnungen 1200-1600*, s. 77-89.

²⁰ <http://resikom.adw-goettingen.gwdg.de/index.php>

²¹ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *K možnostem výzkumu panovnického dvora v pozdním středověku v českých zemích*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica*. Roč. 17, č. 2. 2014. s. 7-16.

²² O způsobu a historii bádání píší v úvodních kapitolách svých prací HLAVÁČEK, Ivan. *K organizaci správního aparátu systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*, Praha 1991. s. 9-31. ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006. Disertační práce. Karlova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lenka Bobková s. 8.-18. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011 s. 13-20. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan, *Curia ducis, Curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha 2011. s. 12-35.

O dvorských strukturách se zaměřením na jednotlivé úředníky psali již historikové 19. století jako František Palacký, nebo Václav Vladivoj Tomek.²³ Jako první práce zaměřená výhradně na dvorské prostředí je z české provenience považována kniha od Františka Kavky – *Život na dvoře Karla IV.*²⁴ Tato práce s přívětivým, pro širokou veřejnost pochopitelným stylem psaní otevřela do dnešního dne trvající výzkum jednotlivých dvorů pozdního středověku. Zájem o dané téma reflektuje také založení a následné výsledky výzkumného centra *Dvory a rezidence ve středověku* vedeného Danou Dvořáčkovou-Malou a Janem Zelenkou.²⁵

O samotném dvoře Karla IV. toho bylo napsáno již vícero, jedná se však především o často užší studie staršího data. Dlouhodobě se tématem zabýval německý historik Peter Moraw.²⁶ Při práci využíval především analýzu svědeckých řad na listinách vydaných Karlem IV. Moraw se zaměřil na popsání Karlovy královské rady. Tato neucelená skupina králových rádců nebyla nijak sociálně či regionálně homogenní. Šlo o královu důvěrníky, kteří dokázali působit a vykonávat královu vůli za hranicemi působnosti dvora.²⁷

Při šestistém výročí Karlova úmrtí byl vydán ve Spolkové republice Německo obsáhlý sborník *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*.²⁸ V něm vyšlo mimo jiné i několik studií českých historiků, z toho dvě věnované právě dvorské problematice. Autory byly František Kavka a Josef Macek. Kavka se zabýval učenci přítomnými na Karlově dvoře a Josef Macek dvorskou kulturou. František Kavka pokračoval v bádání o dvoře Karla IV. a následně vydal již zmiňovanou práci *Na dvoře Karla IV.* V roce výročí Karlovy smrti vyšla také studie německého historika Hanse Patzeho, která se zaměřila na dvory Karla IV. a Václava IV. v pražském prostředí. V této práci autor využíval mimo jiné pražský místopis z pera Václava Vladivoje Tomka.²⁹

²³ PALACKÝ, František. *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém od nejstarších časů donynějška*, Praha 1832. TOMEK, V. Václav. *Dějepis města Prahy díl I.* Praha 1855. s. 349-370.

²⁴ KAVKA, František, *Am Hofe Karls IV.*, Leipzig 1889. V češtině pak KAVKA, František. *Na dvoře Karla IV.* Praha 1993.

²⁵ Výzkumné centrum zahájilo svou činnost roku 2013. Do vědecké činnosti se zapojilo mnoho historiků. Doposud byly vydány tři tematická supplementa *Dvory a rezidence ve středověku I-III*. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELEŇKA Jan (edd.) Praha 2006-9. Dále pak šest samostatných monografií a dvě tematická čísla časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* konkrétně 17. ročník č. 2. a 19. ročník č. 2. Odkazují na internetové stránky výzkumného centra <http://www.dvory-a-rezidence.cz/> a <http://www.hiu.cas.cz/cs/organizacni-struktura/vyzkumne-centrum-dvory-a-rezidence-ve-stredoveku.ep/>

²⁶ MORAW, Peter, *Räte und Kanzlei*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. SEIBT, Ferdinand (edd.) München 1978. s. 285-292. TÝŽ. *Über den Hof Kaiser Karls IV.*, in: *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter*. MORAW, Peter (edd.) Stuttgart 2002. s. 77-103.

²⁷ Srov. ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006 s. 11.

²⁸ SEIBT, Ferdinand, *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, München 1978

²⁹ PATZE, Hans, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für Deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 733-773.

Českou šlechtu v okolí Karla IV. kolem roku 1360 zpracoval Vladimír Růžek ve své studii *Česká znaková galerie na hradě Laufu*. Pracuje s velmi zajímavou a dobře dochovanou znakovou galerií na hornofalckém hradě Laufu. Svou práci zakládá hlavně na erbovní galerii, která se nachází v síni v prvním poschodí hradu a vychází z předpokladu, že právě tento soubor erbů reflektuje personální složení aristokracie na Karlově dvoře.³⁰ Při své práci využíval prosopografickou metodu, která má časté využití při zkoumání středověkých dvorů. Soubor erbů mu umožnil vytvořit skupinu lidí, k nimž hledal další informace jako je původ, postavení, rodinné vztahy apod.³¹

Nejen k porovnání jednotlivých dvorů, ale také k rozšíření obzoru, poukázání na rozdílnou základnu pramenů a možné přístupy k nim, je vhodné odkázat na studie k jiným evropským dvorům vrcholného středověku. Zpracované dvory, především z německého prostředí nám poslouží k pochopení dvorských struktur, které nám z důvodu nedostatku pramenů zůstávají skryté. Příkladem může být rozsáhlá studie o wettinském dvoře od Brigitty Streich. Díky přesnému zpracování dostatku pramenů prvního řádu, jako jsou například zaznamenané náklady vynaložené na dvorskou správu, kterých se nám bohužel v českém prostředí nedostává, dokázala autorka rekonstruovat fungující dvůr pozdního středověku s jeho složitým členěním a kulturou.³² Za zmínku také stojí zpracování habsburského dvora od profesora z Vídeňské univerzity Christiana Lacknera.³³

Z českého prostředí máme do této doby uspokojivě zpracovány dvory Václava II. a Jana Lucemburského.³⁴ Mnoha ostatním panovníkům a významným osobám bylo věnováno velké množství studií, které více či méně dokumentují stav jejich dvorů. Mnoho osobností však stále čeká na komplexní zpracování a některé dokonce na prvotní bádání.³⁵

³⁰ RŮŽEK, Vladimír, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka, Příspěvek ke skladbě dvora Karla IV.*, in: Sborník archivnických prací 1/38, 1988. s. 37-311. Zajímavá výzdoba na hradě Laufu byla realizována na počátku šedesátých let čtrnáctého století. Zajímavým příspěvkem k tématu je článek Lenky Bobkové, jenž polemizuje nad možným významem erbovní galerie. BOBKOVÁ, Lenka, *Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde*, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. NODL, Martin, SOMMER, Petr(ed.) Praha 2004 s. 141-158.

³¹ O prosopografické metodě více NODL, Martin. *Středověká prosopografie jako metodologická inovace*, in: VIII. Sjezd českých historiků, PEŠEK, Jiří (ed.) Praha 2000, s. 146-149. BEECH, T. George, *The scope of medieval Prosopography*, *Medieval Prosopography* 1, 1986, s. 3-6.

³² STREICH, Brigitte, *Zwischen Reiseherrschaft und Residenzbildung: der wettinische Hof im späten Mittelalter*, Köln-Wien 1989.

³³ LACKNER, Christian, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365-1406)*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband 41. Wien 2002.

³⁴ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Královský dvůr Václava II.* Praha 2011. ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006.

³⁵ Obecně dvorské kultuře za času Přemyslovců se dlouhodobě věnuje DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Curia ducis, Curia regis. Panovnícký dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha 2011. Dvůr Václava IV. je téměř kompletně zpracován. Nejvíce se o to zasloužil Ivan Hlaváček. HLAVÁČEK, Ivan. *K organizaci*

Existuje také vícero možných přístupů k bádání o panovnických dvorech pozdního středověku. Tři z těchto metodologických postupů nám představil Zdeněk Žalud v úvodu své disertační práce.³⁶ První z nich pracuje převážně s kancelářskými písemnostmi a zaměřuje se na studium královské kanceláře. Druhá metoda sleduje proces přeměny formy vládnutí a samotného přechodu dvorské společnosti z mobilního vládnutí, takzvané vlády ze sedla, na vládu rezidenční. V německém prostředí je tento jev často označován jako *Residenzbildung*. Poslední metodou je pak metoda prosopografická, jež se zaměřuje převážně na jednotlivé dvořany a jejich pohyb kolem dvora a v jeho hierarchických strukturách.

1.3 Panovnický dvůr jako fenomén

Pojem *dvůr*, *curia*, *hof* byl definován již mnohokrát.³⁷ Snaha o stručnou a komplexní definici takto dlouho zkoumaného fenoménu často obnáší nejednotné přijetí ze strany odborné veřejnosti a časté nepochopení či zmatenost ze strany laiků. V představení pojmu se zaměřím výhradně na panovnický dvůr vrcholného středověku.

Začít můžeme s obecnou definicí od Ivana Hlaváčka. ... *za dvůr, odhlédneme-li od jeho ryze hospodářského významu v terminologii agrárních dějin (i když se od něho tento hierarchicky po všech stránkách vyšší pojem nepochybně odvozuje), lze považovat každé společenství nadřízeně a podřízeně organizovaných osob kolem vůdčího jednotlivce, který je jeho vlastním tvůrcem, jež si alespoň v základní míře osobuje správní, politické a soudní funkce, jež tvoří jeho základ. Ke své, byť třeba primitivní existenci potřebuje ovšem každá taková struktura základní zabezpečení hospodářské, zřetelně zakotvené v rámci více či méně pevně daného teritoria.*³⁸ Následně Hlaváček k definici připojuje ještě další důležitou funkci:

správního aparátu systému Václava IV. Dvě studie o jeho itinerári a radě, Praha 1991. BALETKA, Tomáš. *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, in: Sborník archivních prací 2/46. Praha 1996. s. 259-536, *Dvůr Zikmunda Lucemburského* zpracován není. Problematiku přibližuje ELBEL, Petr, *Dvůr Zikmunda Lucemburského*, in: ŠMAHEL, František, BOBKOVÁ, Lenka (ed.). *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012. s. 308-318. Mnoho dalších studií nalezneme v již zmiňovaných třech sbornících, DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA Jan (edd.) *Dvory a rezidence ve středověku I-III*. Praha 2006-9.

³⁶ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006 s. 15

³⁷ RÖSNER, Werner. *Lexikon des Mittelalters V*. München-Zürich 1991. s.66. HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu od roku 1346*, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. Praha 1999 s. 30-32. Nesmíme také opomenout fakt, že pojem *curia*, ke kterému se vztahuje tato práce je pouze jedním z mnoha. Viz *Latinitatis medii aevi lexicon bohemicum I*, Praha 1987, s. 998-1001

³⁸ HLAVÁČEK, Ivan. *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu od roku 1346*. In: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. 1999 s. 30

reprezentační a kulturní. Definice je velmi obecná, ale obsahuje základní vlastnosti dvora: jistou hierarchii, správní, soudní, politické a kulturní funkce a materiální zabezpečení.³⁹

Máme tedy představu o společnosti lidí v okolí panovníka, která spolurealizovala panovníkovy záměry, dotvářela koncepci jeho vlády a starala se o jeho každodenní život, což je prozatím neuspokojivá představa. Vystává důležitá otázka, kde dvůr začínal a kde končil. Tato snaha o ohraničení dvorské společnosti má však mnohá úskalí. Z dobových pramenů nám k bližší představě o samotné podobě dvora pomůže příručka z pera probošta řezenského dómu Konráda z Megenbergu (1309-1379), která měla sloužit urozeným jako návod pro výchovu dětí a zajištění vlastního dvora.⁴⁰ Konrád dělí dvůr na užší (*curia minor*), do kterého řadí stabilní okolí panovníka, jež zajišťovalo každodenní chod dvora a jeho základní funkce, které se postupem času stále rozšiřovaly. Kromě panovníka k užšímu dvoru řadíme jeho rodinu, jeho nejbližší duchovní a světské rádce a osoby zajišťující potřebnou reprezentaci dvora.⁴¹ Dále pak dvůr širší (*curia maior, curia plena*), který zahrnoval veškeré osoby, které měly s dvorem co do činění, či na dvoře působily pouze dočasně. Jednalo se především o hosty, dočasný personál atd. Konrád z Megenbergu rozděluje jednotlivé úředníky s funkcemi čestnými (*servi honesti*) a s úkoly užitkovými (*servi utiles*). Konrádovo *knížecí zrcadlo* rozebrala, se zaměřením na výchovu chlapců a dívek, Lenka Blechová.⁴² Z 9. století pocházející dílo remešského arcibiskupa Hinkmara/Hincmara: *De ordine palatii*, rozebral historik Josef Fleckenstein, s cílem postihnout strukturu panovnického dvora.⁴³ Časově je době vlády Karla IV. blízký *Leges palatinae* pro mallorské království, které rozebral německý kunsthistorik Gottfried Kerscher.⁴⁴

³⁹ Hierarchie bývá na dvorech velmi citelná, ale její celková podoba je velmi špatně rekonstruovatelná. Důležitost jednotlivých úřadů lze často jen velmi špatně zhodnotit a porovnávání dvorských funkcí je velmi problematické.

⁴⁰ Konrad von Megenberg. *Ökonomik*, Buch I-II, hrg. von Sabine KRÜGER, Stuttgart 1973-1977, DROSSBACH, Gisela, *Scienza de regimine domus regie. Der Hof zwischen Ideal und Wirklichkeit in der „Yconomica“ Konrad von Megenberg*, in: Höfe und Hofordnungen 1200-1600, KRUSE, Holger, PARAVACINI, Werner, (Residenzenforschungen Band 10). Sigmaringen 1999. Český se o pohled Konráda z Megenbergu zajímal ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006, s. 9-10. Dále pak BLECHOVÁ, Lenka. *Výchova dítěte podle knížecích zrcadel, Jiljí Římský a Konrád z Megenbergu*, in: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 21.-30

⁴¹ HLAVÁČEK, Ivan, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské*. Praha 1999 s. 39

⁴² BLECHOVÁ, Lenka. *Výchov dítěte podle knížecích zrcadel: Jiljí Římský a Konrád z Megenbergu*. In: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*. Praha 2015. s 21-30.

⁴³ FLECKENSTEIN, Josef, *Die Struktur des Hofes Karls des Grosse nim Spiegel von Hinkars De orine palatii*, in: *Zeitschrift des Achener Geschichtsvereins* 83, 1976, s, 5-22.

⁴⁴ KERSCHER, Gottfried, *Die Strukturierung des mallorquinschen Hofes um 1350 und der habitus der Hofgesellschaft*, in: Höfe und Hofordnungen 1200-1600, KRUSE, Holger, PARAVICINI, Werner(hg.) (Residenzenforschung 10), Sigmaringen 1999, s. 77-89

Snaha o hierarchizaci úřadů a rekonstrukce vztahů jednotlivých osob ke králi je značně problematická. Jedním z důvodů je nejasné vymezení pravomocí jednotlivých úřadů a samotný fakt, že ač některý dvořan měl pouze nedůležité ostavení u dvora, mohl být králi blízký a tím pádem měl větší váhu a moc, nežli vykonavatel nějakého úřadu. S tímto narážíme na nedostatek pramenů. Ač se nám zachovaly prameny diplomatické, musíme se smířit s faktem, že většina dvorských jednání probíhala ústně a události, které by nám mohly pomoci při rekonstrukci vážnosti jednotlivých funkcí a osob, nejsou nijak zaznamenány.⁴⁵ Dalším možným důvodem, který stojí za složitým bádáním o dvorských strukturách pozdního středověku, je pravděpodobný vlastní nezájem panovníka o institucionalizaci jednotlivých dvorských úřadů, které by mohly potencionálně omezit jeho vlastní moc. S touto tezí přichází Vladimír Růžek a přiřazuje ji přímo Karlovu stylu vlády.⁴⁶

Podle německého historika Wenera Paraviciniho byl panovnický dvůr centrem moci v zemi a hlavní rozhodující strukturou v otázkách vnitřní a vnější politiky.⁴⁷ K tomuto, často vřele přijímanému pohledu na rozdělení moci v zemi, je přínosný článek od Roberta Novotného.⁴⁸ Ve své studii se Novotný zaměřuje na rozložení moci mezi úřady dvorskými a zemskými a lehce kritizuje časté zapomínání na zemskou hierarchii při studii té dvorské.

⁴⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha-Litomyšl 2003, s. 503. Popis jednotlivých úřadů a odkaz na jejich zmínky v pramenech uvádí také TOMEK, Vladivoj, Václav, *dějepis města Prahy*, Díl I. s. 344-349

⁴⁶ RŮŽEK, Vladimír, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.* Sborník archivních prací 1/38, 1988 s. 276.

⁴⁷ PARAVICINI, Werner, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters*, München - Oldenbourg 1994 s.66

⁴⁸ NOVOTNÝ, Robert, *Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách*, in: *Dvory a rezidence ve středověku*. DVORÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. Praha 2006. s. 145-160

2 Inspirace a první zkušenosti

Rok 1346 můžeme pro osobu Karla IV. označit za zlomový. Po několikaletém úsilí Jana Lucemburského, Balduina Trevírského a posléze i papeže Klimenta VI. byl Karel 14. července pěti kurfiřty zvolen římským králem. V srpnu, po smrti svého otce Jana v bitvě u Kresčaku, se mu, jako prvorozenému synovi, otevřela cesta na český trůn.⁴⁹ Karel se tedy ve svých třiceti letech ocitá na dvou panovnických pozicích jako král římský a český.

V literatuře je dvůr převážně spojován s královským majestátem. Může tedy vznikat představa, že vedení dvora je výhradně záležitostí králů a Karel by se s tímto fenoménem setkal až po tomto významném roce, taková představa by byla ovšem mylná. Svě panské dvory měli i šlechtici, papeži a další významné osoby své doby. I v panovnických rodinách měli někteří členové své „dvory“ ve smyslu úzkého služebného dvora, podle postavení doplněného i příslušnými úřady (např. královna měla svého hofmistra, písaře atd.⁵⁰). Svůj „dvůr“ měl také Karel již jako dítě ve Francii, v Čechách pak od chvíle, kdy se na podzim roku 1333 vrátil z Itálie.⁵¹

2.1 Francie

Mnoho zkušeností a inspirace nabyt Karel během svého mládí stráveného na francouzském dvoře, kde pobyl sedm let (1223-1330). Zde se mladému princovi dostalo vzdělání. Učil se číst, psát a počítat, dále pak základům scholastiky, diplomacie, rytířství, kurtoazie a jazykové dovednosti si rozšířil o francouzštinu a latinu. Zpočátku žil princ ve vlastní domácnosti na venkovském sídle St. Germain-en-Laye a následně se roku 1325 přestěhoval do Paříže.⁵² Finanční náklady na vzdělání a každodenní život mladého prince nezajišťoval jeho otec Jan, ale francouzský král Karel IV. Sličný. To, že král Jan svého syna ve Francii nikterak finančně nepodporoval, doplňuje zmínka o vyplácení komorního platu Janovi od francouzského krále ve výši čtyř tisíc liber.⁵³ Obdiv k francouzskému dvoru, který byl považován za centrum pozdně

⁴⁹ Karlův nárok na český trůn vychází z hojně citované závěti Jana Lucemburského. RBM IV, s. 320-323, č. 819. Karlovi odkázal Čechy, Horní Lužici a slezská knížectví. Jan Jindřich měl zdědit Moravu a nejmladší Václav Lucembursko a državy ve Francii. ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Za císařskou korunou, 1346-1355*, Praha 1948. s. 5. SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. Život a dílo 1316-1378*, Praha 1979 s. 200.

⁵⁰ RI VIII., č. 713

⁵¹ Postavení dětí, nejen na panovnických dvorech shrnuje publikace DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana et al. *Děti a dětství, Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019. Více k dětskému věku Karla IV. na stránkách 138.-152. 270-277. Na ženy přítomné na dvorech se zaměřuje starší publikace DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Jan ZELENKA a kol. *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015.

⁵² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a*. Praha 2003. s. 91-93.

⁵³ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, Praha 1979. s. 71.

středověké kultury a byl inspirací pro ostatní dvory, se promítl drobnou poznámkou i do Karlova vlastního životopisu.⁵⁴

Mladý Karel se na francouzském dvoře účastnil také slavnostních ceremonií, které mu později mohly být inspirací. Mezi nejokázalejší zajisté patřila korunovace Filipa VI. v Remeši roku 1328 a slavnostní hold anglického krále Eduarda III. francouzskému králi Filipu VI., jenž se konal roku 1329.⁵⁵

Během sedmi let na francouzském dvoře se Karlovi dostalo vzdělání, po boku dvou francouzských králů cestoval po Francii, kde viděl velká města, honosné paláce a gotické katedrály. Zažil velkolepost dvorních ceremonií, hostin a turnajů. Učitelem a diplomatickým vzorem mu byl člen královské rady a budoucí papež Kliment VI., Pierre de Rosières, na nějž Karel vzpomíná ve své autobiografii: „*Mezi jeho (Filip VI.) rádci byl i jeden muž velmi moudrý, Petr, opat fécampský, původem z Limoges, člověk výmluvný a vzdělaný, a všelikou ušlechtilostí mravů ozdobený. (...) Potom jsem se s ním seznámil a on mne zahrnoval velikou láskou a otcovskou přízní a poučoval mne častokráte z Písma svatého.*“⁵⁶ Tato etapa Karlova života končí na jaře roku 1330, kdy ho jeho otec povolal do Lucemburku.⁵⁷

2.2 Lucembursko

Karlův přesun do Lucemburska má vícero možných důvodů, které se navzájem nevylučují. Na jaře roku 1330 bylo Karlovi téměř čtrnáct let, byl tedy podle středověkých zvyklostí na prahu dospělosti⁵⁸. Výchovu svého syna na francouzském dvoře mohl Jan brát za ukončenou a považoval za vhodné, aby se Karel zasvětil do praktické politiky a zaučil se ve spravování rodového hrabství. Spěváček chápe Karlovo povolání do Itálie jako náhlé rozhodnutí Jana Lucemburského, jenž se obával, že by se jeho dědic mohl stát diplomatickou zbraní v rukou Filipa VI., který nesouhlasil s diplomatickou spoluprací mezi Janem a císařem Ludvíkem Bavorskem.⁵⁹ Bobková za důvod Karlova povolání do Lucemburska považuje, kromě zmíněné Karlovy dospělosti, také taktický tah krále Jana, jenž chtěl mít svého dědice více při ruce a mohl by s ním pohotově vyrazit na plánované italské tažení.⁶⁰

⁵⁴ Vlastní životopis s. 28-29

⁵⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 94-95.

⁵⁶ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s.19.

⁵⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 76.

⁵⁸ DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana et al. *Děti a dětství, Od středověku na práh osvícenství*. S 30-35

⁵⁹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 77.

⁶⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 115.

V Lucembursku pobyl králevic necelý rok. Nové prostředí mu přineslo mnoho dalších zkušeností. Naučil se německy a díky společnosti svého prastrýce Balduina Trevírského se naučil dalším diplomatickým praktikám bližším německému prostředí.⁶¹ Z pobytu v Lucembursku víme také o jednom setkání se šlechticem z českého prostředí, konkrétně s Bernardem z Cimburka, který do Lucemburska přijel jako Janův rádce.⁶²

Následně byl Karel svým otcem povolán do Itálie, aby byl Janovi nápomocen v jeho mocenských ambicích v severoitalských městech. Kudy se Karel ubíral, popisuje ve svém životopise.

2.3 Italská signorie

Do města Pavie dorazil Karel již se zformovaným dvorem 29. března roku 1331.⁶³ Zde se udál známý atentát, který připravil o život část Karlovy družiny, sám králevic se mu naštěstí vyhnul. Při popisu tohoto incidentu Karel vypisuje některé z otrávených společníků. „*Tímto jedem se otrávil: Jan z Bergu, hofmistr mého dvora*(v originále: *Magister curie mee*⁶⁴), *Jan Honcheringen, Šimon z Kailu, který přisluhoval při mém stole, a ještě mnoho jiných.*⁶⁵ Nešťastná událost nám tak posloužila k představení Karlovy družiny, která se skládala výhradně z Lucemburčanů a dvořanů krále Jana.⁶⁶ Jediný Jan z Bergu pocházel z východního Porýní.⁶⁷

Se svým otcem se Karel setkal v dubnu ve městě Parmě. V jistém smyslu formativní mohlo být pro ambiciózního šlechtice okázalé přivítání, které se mu v Parmě dostalo.⁶⁸ Jan Lucemburský měl však mnoho dalších povinností a Itálii 2. června roku 1331 opustil.⁶⁹ Patnáctiletý Karel tedy zůstal v Parmě jako Janův zástupce, který však z důvodu princova útlého věku správou signorie zároveň pověřil hraběte Ludvíka Savojského. Karlův poručník a rádce však zradil Janovu důvěru a po pár týdnech Karla opustil a přešel na nepřátelskou stranu.⁷⁰

⁶¹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 82.

⁶² ŽALUD, Zdeněk. *Tzv. Užší dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha 2008. s. 133.

⁶³ *Vlastní životopis*, s. 37

⁶⁴ FRB III. s. 342.

⁶⁵ *Vlastní životopis*, s. 37

⁶⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský, Otec slavného syna*. Praha 2018 s. 163-164

⁶⁷ TAMTÉŽ

⁶⁸ BOBKOVÁ, Lenka. *Jak v roce 1331 vítali krále Jana v Parmě*, in: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. DOLEŽALOVÁ, Eva, SOMMER, Petr, et al. Praha 2016. s. 434-444

⁶⁹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 85.

⁷⁰ Pro nedostatek prostoru se může velmi proměnlivá situace v Italských signoriích zdát zmatečná. Odkazuji tedy na literaturu. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 112-128. HÄRTEL, Reinhard, *Die*

V létě roku 1332 nastala pro prince Karla další nepříjemná situace a zkouška jeho organizačních a diplomatických dovedností. Italští páni, z nichž někteří před časem přísahali Lucemburkům věrnost, se vzájemně dohodli a rozdělili si tajně italská města, která Karel držel: Bresciu, Parmu, Reggio, Modenu, Pavii, Bergamo, Cremonu a Luccu.⁷¹ Věrnost Karlovi zachovali: páni de' Rossi z Parmy, parmští měšťané, páni da Fogliano, de' Manfredi v Reggio, de' Pii v Modeně, de' Ponzoni a Seni v Cremoně a Simone Filippi de'Reali z Pistoje a vikář v Luce.⁷²

Situace v Itálii byla pro Karla velmi náročná a celkově se zdálo, že lucemburská signorie není dlouhodobě udržitelná. Při snaze o zajištění situace se Karlovi dostalo dalších zkušeností, mezi něž patří i jeho první bitva o pevnost San Felice u Modeny. Dále pak nechal postavit pevnost v blízkosti města Luccy, jež nese jméno Montecarlo. Jan Lucemburský se vrátil do Itálie v únoru roku 1333. Následné počínání Lucemburků již naznačovalo plánované opouštění Itálie. Jako první se vydal na cestu Karel. Jan Itálii definitivně opouští 24. října 1333.⁷³ Tímto končí další etapa Karlova života a lucemburské politiky.⁷⁴

Během italské anabáze získal králevic mnoho organizačních, politických i válečných zkušeností, zároveň také poprvé formoval svůj vlastní dvůr se samostatnou fungující kanceláří. Karlovo snažení v Itálii můžeme označit jako jeho první vladařské počínání. O lucemburské signorie se staral z Parmy, kde vedl svůj vlastní malý dvůr.⁷⁵ Ten v mnoha ohledech navazoval na dvůr jeho otce, s jehož zbytkem, který krále nedoprovázel na jeho cestách mimo Itálii, zřejmě splynul. Karlovu kancelář vedl notář Mikuláš z Brna, jenž původně přijel do Itálie s Janem. Ten už mohl králevice připravit na rozdílné prostředí českých zemí a seznámit ho s tamější politickou situací.⁷⁶ Jiří Spěváček se ve své studii zaměřuje na vydané listiny a kanceláře obou Lucemburků. Karlovu kancelář označuje na základě držení vlastní pečeti za samostatnou.⁷⁷ Rozdílné osoby písařů v kancelářích Karla a Jana považuje Jiří Spěváček za králevicův zájem o osamostatnění vlastní diplomatické činnosti.⁷⁸ Dále pak byli na Karlově italském dvoře

Italienpolitik König Johans von Böhmen, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296-1346, PAULY, Michel (hg.) Luxemburg 1997. s. 363-382.

⁷¹ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 21.

⁷² SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 87.

⁷³ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 128.

⁷⁴ Itinerář ke Karlovu pobytu v Itálii sepsala WIDDER, Ellen, *Itinerar und Politik. Die Italienzüge Karls IV.*, Münster 1986, disertační práce, Philosophischen Fakultät, Westfälischen Wilhelms – Universität s. 407 - 409

⁷⁵ SPĚVÁČEK, Jiří, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. 76, Wien 1968, s. 299-326

⁷⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 123.

⁷⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*. s. 309-310

⁷⁸ SPĚVÁČEK, Jiří, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV.* s. 325-326

přítomni šlechtici z Lucemburku a Itálie. O pohybu české šlechty na parmském dvoře však žádné zprávy nemáme. Jedinou doloženou spojkou mezi mladým králem a Českým královstvím tak zůstává Mikuláš Brněnský.

3 Markrabě moravský

3.1 Návrat do Čech a utváření dvora

Karlova cesta vedla přes italské město Merano. Zde jednal s otcovým pověřením ve věci nesplaceného věna svého bratra Jana Jindřicha.⁷⁹ Sešel se s delegací předních Janových dvořanů, tvořenou pány Petrem z Rožmberka, Vilémem z Landštejna, Jindřichem ml. z Lipé, královými důvěrníky Těmou z Koldic, Otou z Bergova a vyšehradským proboštem Janem Volkem.⁸⁰ Jednání se však neúčastnili muži s největším slovem ve věci zemských důchodů, a to podkomoří Oldřich Pluh z Rabštejna a nejvyšší purkrabí Hynek Berka z Dubé.⁸¹

K dohodě o věnu Karlova bratra s korutanským vévodou došlo 6. října roku 1333.⁸² Poté se Karel vydal v doprovodu českých pánů do Čech. V historiografii se různí názory nad okolnostmi Karlovy cesty do Českého království. Především v odpovědi na otázku, zda šlo o vlastní rozhodnutí, nebo povolení, či příkaz jeho otce. Vícero historiků připisuje Karlovo rozhodnutí výmluvnosti českých šlechticů, kteří chtěli po Karlovi, aby se vrátil do Čech a postaral se o nápravu hospodaření v zemi.⁸³ Čeští páni by pravděpodobně uvítali královskou moc ve formě mladého krále, s nadějí na jeho snadné ovlivnění. Představa o zpusťoveném a neutěšeném království potřebujícím pomoc vychází především z emotivního líčení jak v Karlově autobiografii, tak ve Zbraslavské kronice, v níž čteme: „*A není už s výjimkou několika málo měst v Českém království nějaká tvrz nebo hrad, kterou by nebo který by měl český král Jan ve své moci. Neboť všechno tento král buď zastavil jako záruku nebo rozchválil; mimo to pro královu nepřítomnost upadá v království mír a moc práva.*“⁸⁴ S přihlédnutím k předchozím událostem, kdy Karel téměř dva roky úspěšně zastupoval svého otce v Itálii, se jeví logické tvrzení Lenky Bobkové, že král Jan o Karlově cestě nejen věděl, ale s vysokou pravděpodobností ho k ní sám pověřil.⁸⁵ Ostatně sám Karel se ve své autobiografii o otcově povolení zmiňuje.⁸⁶

„Léta vtělení Páně 1333 dne 30. října, tj. dva dni přede Všemi svatými, Karel, který se jmenuje i Václav, prvorozený syn českého krále Jana a zákonitý dědic království, ubíraje se

⁷⁹ O Meránských úmluvách blíže SPĚVÁČEK, Jiří, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: ČsČH 16, Praha 1968 s. 153-176, BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 175-176

⁸⁰ RBM III. str. 795, č. 2046. O zastoupení české šlechty na dvoře Jana Lucemburského a jeho důvěrnících pojednává ve své disertační práci Zdeněk ŽALUD, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006

⁸¹ ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, str. 28.

⁸² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a*, s. 127.

⁸³ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV., Život a dílo (1316-1378)*, s. 99.

⁸⁴ ŽITAVSKÝ, Petr a Ota ŽITAVSKÝ. *Kronika Zbraslavská*. Praha, 1952. str. 692

⁸⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 175-176

⁸⁶ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 27.

v sedmnáctém roku věku svého přes Zbraslavský klášter, navštívil matčin hrob a vešel s hojným množstvím šlechticů do Prahy, metropole království, při čemž mu všichni s radostí vyšli naproti.⁸⁷ Takto popisuje návrat Karla do Čech Zbraslavská kronika. Princ se vrátil po jedenácti letech strávených v zahraničí. Jak sám ve svém životopise píše, neovládal českou řeč a prostředí mu přišlo cizí, neboť zde ani nikoho neznal.⁸⁸ Ve svém životopise se Karel také pozastavuje nad neutěšeným stavem království, a především královských statků. Kvůli neobyvatelnému stavu pražského hradu přebýval z počátku v měšťanských domech na Starém Městě.⁸⁹ Karlova první cesta vedla na sever země, do Žitavy.⁹⁰ Žalud ke Karlově první cestě uvádí, že stále neměl zajištěny důchody pro svůj dvůr, který prozatím ubytovával na náklady pražských měšťanů. Nevyhraněnost princova postavení a absence oficiálního titulu dokazuje Karlova titulatura na listinách, na nichž je uváděn pouze jako prvorozený syn českého krále.⁹¹

Změna v titulatuře nastala po poselstvu českých šlechticů za králem Janem, kdy máme první listinu doloženou z 6. ledna 1334.⁹² Složení této výpravy se podobalo Karlovu doprovodu při jednání v Meránu. Konkrétně s Janem vyjednávali nejvyšší kancléř Jan Volek, Oldřich Pluh, Těma z Koldic, Ota z Bergova, Petr z Rožmberka, Oldřich z Hradce, Jan z Klingenberka a Hertneid z Lichtenštejna.⁹³ Důvodů cesty českých šlechticů za králem Janem může být několik a mohou mít dost rozdílný charakter. Je možné, že šlechtici Janovi navrhli titulovat mladého Karla markrabím moravským, ale nevíme, jaký byl jejich hlavní důvod. Šlechtici získali confirmace některých svých majetků, o které se možná báli vzhledem ke Karlově politice vykupování zástav.⁹⁴ Šlechtici si od jmenování Karla markrabětem také mohli slibovat uvolnění prostoru v Čechách a přesunutí ambiciózního krále na Moravu. Proti tomu však můžeme namítnout, že se výpravy účastnil jihomoravský šlechtic Hertneid z Lichtenštejna a Jan z Klingenberka, který zastupoval svého švagra Jindřicha z Lipé, jenž měl převážnou část statků

⁸⁷ *Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae Regiae)*, ed. HEŘMANSKÝ, František, Praha 1976. s. 394

⁸⁸ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 27.

⁸⁹ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 27.

⁹⁰ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského* s. 148. Listina vydaná v Žitavě RBM III. str. 808, č. 2063

⁹¹ *Karolus, regis Boemiae primogenitus* viz RBM III. s. 808, č. 2063

⁹² RBM IV, s. 2-3, č. 8,

⁹³ RBM IV, s. 2-3, č. 8, s. 3-4, č. 10, s. 4-5, č. 12, s. 848, č. 2176; srov. ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, str. 149, ŠUSTA, Josef, *Karel IV. otec a syn*, Praha 1946 s. 144

⁹⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 178

právě na Moravě.⁹⁵ Nebo opravdu jednali v zájmu Českého Království a přemyslovských tradic.⁹⁶

Nové prostředí mělo jiná specifika než místa, kde Karel prozatím pobýval, či dokonce nějakým způsobem vládl. Za počáteční úspěchy v Českém království kralevic zajisté vděčil pomoci svého doprovodu a dalších rádců. „*Když pak obec šlechtitných mužů z Čech přihlédla k tomu, že pocházíme ze starobylého rodu českých králů, poskytla nám z lásky k nám pomoc, abychom mohli zpět získat hrady a královské statky.*”⁹⁷ Jistou výhodou byly Karlovy zkušenosti se změnami prostředí a podmínek. Karel se začal v Českém království rychle orientovat a diplomatická příprava z italského neklidného prostředí mu pomohla v zajištění si pozice na politické scéně.

Karel se ve svém životopise zmiňuje o *obci šlechtitných/dobrych mužů*, která mu pomohla vykoupit zastavený královský majetek. Jiří Spěváček do této nevymezené skupiny řadí Jana Volka, Viléma z Landštejna, Petra z Rožmberka, Hynka Berku z Dubé, kteří podle něj stáli za Karlovým návratem do Čech a jeho prvními úspěchy.⁹⁸ Tento výpis je problematický v tom, že Spěváček pracoval s domněnkou o přání českých šlechticů o nápravu země mladým králem, kterou jsme rozebírali výše. Zástavy také neprodávali pouze Karlovi zastánci, ale také šlechtici, pro které byli statky dlouhodobě neudržitelné a viděli v jejich prodeji zisk a zlepšení vztahu s mladým Lucemburkem. Jisté náznaky vzájemných sympatií však můžeme odvozovat od změn v některých zemských úřadech. Konkrétně Vilém z Landštejna se stal novým podkomořím v Čechách a na Moravě (1333-36) a úřad nejvyššího komorníka znovu zastával Petr z Rožmberka (1311-18; 1334-46).⁹⁹ Z těchto změn jsou také patrné rostoucí Karlovy pravomoci.

S vykoupením značného počtu zastavených královských hradů a statků vyvstává otázka, kde na tuto činnost získal Karel potřebné finanční prostředky. Na tuto otázku bohužel není jednoduchá odpověď, možností je vícero.¹⁰⁰ Královská pokladnice nemusela být tak prázdná, jak se traduje. Další možnost je, že si Karel přivezl určitý finanční obnos z Itálie. V literatuře

⁹⁵ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského* s. 149.

⁹⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s.179. Starší pohled a srovnání s názory jiných historiků uvádí SPĚVÁČEK, Jiří, *Zur Frage des Beginns der Markgrafenwürde Karls IV.* in: Folia diplomatica I. Brno 1971. s. 267-276.

⁹⁷ *Vlastní životopis* s. 70-71.

⁹⁸ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 107. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a*, s. 145. ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, Praha 1946, s. 145.

⁹⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a*, s. 145. Vilém z Landštejna podkomořím in: RBM IV, s. 17, č. 43 Petr z Rožmberka in: CDM VII. s. 23-24, č. 32

¹⁰⁰ Nejnověji BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 176-178

se také zmiňuje možné vypsání speciální berně, ale nemáme o ní přímé zmínky v pramenech.¹⁰¹ Dále se také Karel spoléhal na půjčky od městských patricijů, kterým také někdy zastavoval královské statky.¹⁰² Jednalo se především o pražský a kutnohorský patriciát.¹⁰³ Za toto zastavování byl jeho otec Jan velmi kritizován, především Petrem Žitavským. Karel tedy činil podobné finanční kroky jako jeho otec, ale snažil se vyhýbat zástavám ve prospěch velkých a mocných panských rodů. Půjčkám od šlechticů se však úplně vyhnout nedokázal, to dokládá také zmínka o podílu Petra z Rožmberka na vyplacení hradu Protivína.¹⁰⁴ Karlův postup zajišťování si pevné mocenské základny v podobě hradů je v literatuře zmíněn téměř vždy. Méně se již píše o posilování panovnické pozice získáváním majetných klášterů do panovnické a markraběcí domény.¹⁰⁵ Dalším krokem Karlova mocenského vzestupu v Českých zemích, který byl sice spíše otázkou reprezentace, ale i tak má jistě svoji váhu, bylo přestěhování se na území Pražského hradu. Konkrétně do purkrabského paláce, který mu poskytl nejvyšší purkrabí Hynek Berka z Dubé.¹⁰⁶

3.2 Vývoj Karlova dvora vedle dvora Janova

Jedna z důležitých funkcí dvora je zajisté reprezentace. Prezentace velmože jako významné osoby díky vytríbené společnosti, honosnému zázemí a ceremoniálům. Tato funkce probíhala víceméně stále. Panovníci se bez přestání obklopovali lidmi velkého jména a snažili se o zdůraznění svého majestátu. Nejvíce se však na reprezentaci dbalo při společenských událostech a významných ceremoniálech. Jedním z příkladů může být svatba dvanáctileté Karlovy sestry Anny s o dvacet let starším Otou Habsburským. Tento sňatek, jenž měl za cíl zklidnění vztahů mezi Lucemburky a Habsburky, byl zajisté velkolepou událostí. Takto ji popsal kronikář František Pražský „*Nastala všem radost a veliké veselí a tanec a tato bohatá hostina trvala tři dny. Všem bylo hojně podáváno ze zásobáren pana markrabího, kterýžto pán pak tam s prevelikou slávou uspořádal turnaje a četné rytířské hry. I byli tam tři biskupové, pět*

¹⁰¹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a*, s. 145. Výběr berně a vyplacení dává do jedné roviny i kronikář Beneš Krabice z Weitmile „*Rovněž vybral od obyvatel berni neboli obecnou daň a vykoupil hrady a statky, které jeho otec zastavil, a zástavy dostal zpět.*“ In: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 195.

¹⁰² Srov. ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, str. 151. ŠUSTA, Karel IV. Otec a syn, s. 390-391

¹⁰³ ŽALUD, Zdeněk. *Tzv. Užší dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*, Praha 2008. s. 135

¹⁰⁴ RBM IV, s 99-101, č. 253

¹⁰⁵ Na to upozornil BOROVSKEÝ, Tomáš. *Markrabě Karel a moravské kláštery*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Disputationes Moraviae 3*. Brno 2002 s.123-138

¹⁰⁶ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, str. 107. První listina z Pražského hradu je ze dne 18. května 1334. RBM IV. str. 17-18 č. 48

vévodu, páni, hrabata a mnozí velmoži. Maršálek markrabího pak prohlásil před hodnověrnými lidmi, že dal píci pro šest tisíc koní a vydal nesmírné peníze na jiné výdaje a náklady.“¹⁰⁷

Zajímavý je příjezd Karlovy manželky Blanky z Valois do Prahy. O této události se rozepsal Petr Žitavský. Velmi vychválil Blančin vzhled a půvab. Napsal také o šatech francouzského střihu a o bohaté výbavě a oslavách, které probíhaly během prvních dnů Blančina pobytu.¹⁰⁸ S Blankou přijel do Českého království také početný doprovod. Toto doplnění Karlova okolí určitě zlepšilo Karlovu reprezentaci, ale francouzský doprovod, jenž byl příliš nákladný se musel zmenšit a většina putovala zase zpět do Francie, což bylo v takových situacích celkem obvyklé. Na této události je velmi přínosný i kronikářův povzdech nad Blančinými jazykovými schopnostmi. *„Za velikou obtíž pokládáme, že sama mluví jen francouzským jazykem; manžel sám ji rozumí a má ji rád, protože s ní dlouho zůstával ve Francii. (...) začíná se učit jazyku německému a více se v něm cvičívá než v jazyce českém; neboť se skoro ve všech městech království a před králem obecněji užívá v této době jazyka německého než českého.*“¹⁰⁹ Nejenže nám úryvek dokládá, že Karel stále ovládal francouzštinu, které se učil jako malý, ale především nám přibližuje jazykové prostředí Karlova dvora a českého prostředí. Němčina byla na prvním místě. Byla nejpoužívanějším jazykem v okolí krále, při diplomacii a ve městském prostředí. Nebyla však výhradním jazykem Karlova okolí, neboť se Blanka učila, ač v menší míře, také češtině. Naopak francouzština nám ze zprávy vyplývá jako nedostatečná pro dlouhodobý pobyt v českých zemích. Karlův dvůr tedy můžeme označit za vícejazyčný s převažujícím užíváním němčiny, sekundované češtinou.¹¹⁰

Karel byl aktivně zapojen do politiky a účastnil se diplomatických jednání v zájmu dynastie, jak po boku svého otce, tak za jeho časté nepřítomnosti. Suverénně si vedl například v prodloužení příměří s polským králem Kazimírem, nebo při již zmíněné svatbě své sestry Anny s Otou Habsburským.¹¹¹ Rychlé nasazení bylo potřeba při zápasu o Tyrolské dědictví, po smrti Jindřicha Korutanského.¹¹² Karlův mladší bratr Jan Jindřich měl za manželku Markétu Tyrolskou, dceru zesnulého Jindřicha. Ale o dědictví se přihlásili Habsburkové díky tajné dohodě s císařem Ludvíkem z roku 1330.¹¹³ Král Jan byl tou dobou v Paříži, tak musel kralevic z počátku jednat sám. Na přehlížení dědických práv svého bratra a švagrové si stěžoval v Linci

¹⁰⁷ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 123. O věnu; RBM IV, s. 52, č. 133.

¹⁰⁸ *Zbraslavská kronika* ed. HEŘMANSKÝ, František, Praha 1976. s. 396

¹⁰⁹ *Zbraslavská kronika* ed. HEŘMANSKÝ, František, Praha 1976. s. 396

¹¹⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.* a s. 146

¹¹¹ RBM IV, s. 62-63, č. 164.

¹¹² SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s 112-115

¹¹³ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s.182

u císaře Ludvíka. Doprovázel ho jeho švagr Jindřich Dolnobavorský, nevyslyšené stížnosti se účastnili také Rudolf Saský a pasovský biskup Albrecht.¹¹⁴

S hrozbou Habsburků a vyhrocenou situací s Ludvíkem začali Lucemburkové shánět spojence. Již společně řešili zajištění pozic ve slezských a opolských knížectví, získaných Janem v letech 1327-1331.¹¹⁵ Jan se za úplatu a za očekávané uznání pravomocí nad Slezskem ze strany polského krále vzdal nároku na polský trůn, to vše bylo ujednáno za přítomnosti obou Lucemburků v Trenčíně 24. srpna 1335.¹¹⁶ Z jednání nemáme žádnou zmínku o přítomnosti českých šlechticů, i když v doprovodu krále být museli a za necelý měsíc ručili v Řezně za dočasný mír mezi Janem a císařem Ludvíkem Bávorem Jindřich z Lipé, Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna a jejich náhradníci Mikuláš Opavský, Hynek Berka z Dubé, Jindřich z Lipé a Oldřich z Hradce.¹¹⁷ Karel tou dobou vedl, z otcova nařízení, válečnou výpravu proti Bolkovi Münsterberskému.¹¹⁸ Tažení se po princově boku zúčastnili také Jaroslav a Albrecht ze Šternberka, kteří padli do zajetí.¹¹⁹ V Karlově biografii předchází výpravě známá transcendentní událost s pohárem vína, kterou zažil se svým komorníkem Buškem z Velhartic na Pražském hradě.¹²⁰ Je tedy velmi pravděpodobné, že mu byl Bušek po boku i ve Slezsku.

Trenčínské dohody byly jakousi předzvěstí spojeneckých jednání, které se konaly v listopadu 1335 na uherském Vyšehradě.¹²¹ Honosných reprezentativních jednání se účastnili Karel Uherský, Kazimír Polský, Jan Lucemburský, dále Rudolf Saský, markrabě Karel, významné osobnosti z uherského, polského a českého státu a zástupci řádu německých rytířů. Na české straně vystupovali, kromě obou Lucemburků, Rudolf Saský, Jan Volek, Jindřich z Lipé, Těma z Koldic a Boleslav Lehnický.¹²² Výsledkem jednání byla především česko-polská mírová smlouva, stvrzení Janovy rezignace na polský trůn a vyrovnání mezi Polskem a řádem německých rytířů.¹²³

¹¹⁴ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 113

¹¹⁵ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 117

¹¹⁶ RBM IV, s. 74-75 č. 195. Český překlad listiny v DOSKOČIL, Karel, *Listy a listiny z dějin československých 869-1938*. Praha 1938 s.28-29 BAUER, Otakar, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1355*, in: Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 9-22

¹¹⁷ RBM IV, s. 64-65 č. 84

¹¹⁸ RI VIII, č. 28a. „*Toho času nás poslal náš otec se skvělým vojskem proti vévodovi slezskému Bolkovi.*“ in: *Vlastní životopis* s. 76-77

¹¹⁹ ŠUSTA, Josef, *Karel IV., Otec a syn*. s. 205

¹²⁰ *Vlastní životopis* s. 74-77. O složení vojska píše ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 155.

¹²¹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 119 BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 209-2014. RÁCZ, György (ed.), *Visegrád 1335*, Bratislava, International Visegrad Fund, State Archives of Hungary, Pázmány Peter Catholic University 2009, publikace obsahuje hlavní dokumenty s překlady a úvodní studii editora

¹²² RBM IV. s.88-89 č. 225

¹²³ BOBKOVÁ, Lenka. *Jan Lucemburský*. s. 209-214

Počátky sporu mezi otcem a synem popsané v Karlově životopisu zasazuje Jiří Spěváček do konce roku 1335.¹²⁴ Karel je popisuje takto: „*Tehdy zlí a lstiví rádcové zvítězili nad námi u našeho otce, vlastní prospěch hledající... Otec natolik uvěřil jejich radám, že k nám pojal nedůvěru a odňal nám proto všechny hrady i správcovství v Čechách a v markrabství moravském. A tak nám zbyl holý titul markrabího moravského bez vší podstaty.*“¹²⁵ Karel zde vinu za rozkol vztahů s otcem přisuzuje hlavně jeho *zlým rádcům*, je však otázkou, jak moc bylo potřeba Jana přesvědčovat o nebezpečí ze strany ambiciózního syna.¹²⁶ Na druhou stranu, mnoho šlechticů se mohlo cítit, díky Karlově politice vykupování královských zástav, ohroženo a vnímalo ji jako sílící panovnickou moc s víceméně stálou přítomností.

Ať už byl vztah na přelomu roku 1335 mezi Janem a Karlem jakýkoliv, vydal se kralevic na pomoc svému bratru do Tyrol. Výprava měla jen malý vojenský doprovod, zato se jí účastnilo vícero osob činných v Karlově kanceláři jako byl Mikuláš z Brna, jeho dlouholetý kancléř, Karlův budoucí kancléř Mikuláš Luckův a písař Štěpán z Tetína. Jiří Spěváček tím výpravě přisuzuje politickoadministrativní záměr.¹²⁷ I na této cestě Karla doprovázel Bušek starší z Velhartic.¹²⁸ Karel v Tyrolích vládl jménem mladšího bratra Jana Jindřicha. Byl nucen čelit gorickému hraběti a bránit bavorskému vojsku ve vstupu do země.¹²⁹ Za Karlův úspěch můžeme považovat obsazení tridentského biskupství jeho kancléřem Mikulášem z Brna.¹³⁰ Boje o dědictví Jindřicha Korutanského bylo ukončeno 9. října 1336 v Enži.¹³¹

Na sklonku roku 1336 se vydali Jan a Karel na křížovou výpravu na Litvu.¹³² Výprava byla velmi početná a svým složením vznešená. Krom Lucemburků se výpravy účastnil také Vilém IV. Holandsko-Henegavský s rytíři z Francie, Burgundska a Lucemburska.¹³³ Výpravy se účastnila také početná skupina českých šlechticů, kterou sledujeme především v listinách vydaných ve Vratislavi. Nacházíme zde věrné společníky krále Jana: Hynka Berku z Dubé, Těmu z Koldic a Otu z Bergova.¹³⁴ Dále se výpravy účastnil nejvyšší kancléř a vyšehradský

¹²⁴ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 123

¹²⁵ *Vlastní životopis.* s. 72-75

¹²⁶ Vzájemný vztah Jana a Karla popisuje BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 265-272

¹²⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV., Život a dílo (1316-1378)*, s. 122. O osobě Mikuláše z Brna více od KLICMAN, Ladislav, *Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentský a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné a oba kancléři Karla IV.* in: ČCH 5, 1899 s. 251-255

¹²⁸ SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1905. s. 258

¹²⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 184-185

¹³⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 185. RI VIII. 36a. *Vlastní životopis* s. 83.

¹³¹ Listiny RBM IV, s.132-138 č. 342-334

¹³² ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 239. Stručně, ale souhrnně pojednává o výpravách na Litvu BOROVSKÝ, Tomáš. *Jan Lucemburský, Karel IV. a Litva*, in: Svět tajemných Baltů. Brno 2013. s. 131-140.

¹³³ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 215

¹³⁴ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 161.

probošt Pertold z Lipé, Jan z Lipé, Jan z Klingberka, Hajman z Dubé a Náchoda, Jindřich z Lichtenburka, Smil z Bítova, Oldřich Pluh, Jan z Michalovic, Hynek z Valdštejna, Ješek a Vaněk z Vartemberka a Veselí, zemský písař Štěpán.¹³⁵ Zda někdo patřil blíže k Janovi či Karlovi bohužel vymezit nelze, cestovali spolu a k pozdějšímu rozdělení doprovodu nám chybí prameny. Snad jen můžeme předpokládat, že se Karel sblížil s Ronovci, či alespoň s Janem z Lipé, který ho ještě ten rok doprovázel na výpravě na jih.

Bohatá na události byla Karlova výprava na jih v létě roku 1337.¹³⁶ Z Karlových cest po Tyrolích se nám dochovaly tzv. tyrolské účty, které zpracoval historik Ludwig Schönach.¹³⁷ Během tohoto dobrodružného období ho doprovázelo vícero českých šlechticů.¹³⁸ Ze zdánlivě nevyhnutelného zajetí benátskými mořeplavci Karel unikl po boku Jana z Lipé.¹³⁹ Toho také při odjezdu z Itálie ustanovil velitelem vojenské posádky v dobytých územích. Jan z Lipé však nedlouho poté zemřel a byl nahrazen Zbyňkem Zajícem z Házmburka.¹⁴⁰ Jan z Lipé nebyl jediný český šlechtic, jenž na této výpravě zemřel. Na cestě do Čech Karla opustil po několikadenní nemoci jeho věrný druh Bušek starší z Velhartic. Tato smutná událost se odehrála během října v Meránu.¹⁴¹ Svého otce po boku Karla nahradil Bušek mladší z Velhartic, už tou dobou přítomen v Karlově družině. Z této cesty máme poprvé větší představu o složení Karlova doprovodu. Kromě zmíněných šlechticů ho na cestě doprovázel notář Petr z Loun, krejčí Albert a Mikuláš, kurýr Gebhard Sebner, komorník Jindřich Poppo, číšník Ješek, komorníci Zdislav a Mikuláš, kaplan Přibyslav, lékař, štolbové a další služebníci.¹⁴²

Na podzim roku 1337 se Karel vydal na Moravu, kde se setkal se svou manželkou Blankou, kterou král Jan téhož roku vykázal z Prahy.¹⁴³ Na Moravě Karel strávil zbytek roku

¹³⁵ ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 239. Vratislavské listiny RBM IV. s. 147-148, č. 365, s. 150 č. 365 s. 154-156, č. 386, s. 158, č. 390.

¹³⁶ O této době píše velmi podrobně sám Karel ve své biografii. Během pár měsíců zažil opravdová dobrodružství, jako únik před piráty na rybářské loďce a vojenské příhody plné léček a nebezpečí. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 30-32. Události shrnuje SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 130-132.

¹³⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV. a s.* 166

¹³⁸ Přítomni jsou na listině z 13. srpna RBM IV. s. 187 č. 454. Jan z Lipé, Štěpán z Tetína, Bušek z Velhartic

¹³⁹ Jan z Lipé, i když tou dobou člen Karlovy družiny užívá dědičný titul nejvyššího maršálka. *Summus marschalcus regis Bohemie*. RBM IV, s. 804, č. 2058

¹⁴⁰ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 32

¹⁴¹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 132. Více o osobách Bušků z Velhartic DOLEŽALOVÁ, Eva, *Buškové z Velhartic: historie pánů z Velhartic ve 14. století ve světle kartoték Augusta Sedláčka*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* roč. 18, č. 2, s. 181-191

¹⁴² SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 132, pozn. 2. SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 262, 267, 268, 274, 287. Karlův doprovod rozebírá také WIDDER, Ellen, *Itinerar und Politik. Die Italienzüge Karls IV.*, Münster 1986, s. 53-55.

¹⁴³ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV. a s.* 164. Obecně se uvádí, že důvodem vykázání byla značná rozdílnost mezi oblíbeností Blanky z Valois a Janovy nové ženy Beatrix. Nová královna nebyla přijata tak vřele jako mladší Blanka a pravděpodobně díky nevlídnému prostředí opustila Čechy již čtrnáct dnů po své korunovaci a už se nikdy nevrátila. O události píše František Pražský. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 127.

1337 a velkou část roku následujícího.¹⁴⁴ Zde zřejmě vedl se svou ženou dvůr stálejšího složení než při častých vojenských a politických výpravách v letech minulých, ale o jeho podobě bohužel nemáme mnoho zpráv. Karlovo působení bylo vzhledem k jeho titulu omezeno pouze na Moravu, kde byly stejně pravidelné důchody vybrány na dlouho dopředu, zatímco nad jinými zeměmi pod Lucemburskou vládou neměl žádnou moc. Ta zůstávala v rukou jmenovaných zástupců a hejtmanů, v případě Českého království Pertolda z Lipé.¹⁴⁵ O špatné finanční situaci moravského markraběte nás zpravují i kronikáři Karlovy doby. Z toho můžeme vyvozovat, že králevicův dvůr během téměř ročního pobytu převážně v Brně nevynikal velikostí a sloužil především ke každodenním potřebám Karla a Blanky.

Král Jan trávil většinu času mimo české země a jeho vztah s Karlem byl v určitých chvílích velmi chladný.¹⁴⁶ Jisté neshody jim však nebránily ve společném politickém postupu. Společně strávili část léta roku 1339 na Moravě, ve Slezsku a Budyšíně.¹⁴⁷ Poté Jan vyrazil na pomoc francouzskému králi Filipu VI. proti hrozbě střetu s vojskem anglického krále Eduarda III. Karel ho následoval, později se setkal s otcem v Lucembursku. Vojenský střet mezi Francouzi a Angličany se nakonec neuskutečnil, a tak zůstali hosty Filipa VI. až do ledna roku 1340.¹⁴⁸ Král Jan se zastavil kvůli svým problémům se zrakem u mediků v Montpellieru, kde ho pravděpodobně léčil slavný středověký lékař Guy de Chauliac. Operace se bohužel nezdařila a vedla k Janovu úplnému oslepnutí.¹⁴⁹ I tento výrazný zdravotní problém vedl k Janovým dalším činům. Upevnil nároky svého nejmladšího syna Václava na Lucembursko a 9. září sepsal svou závěť.¹⁵⁰ Za garanty vybral věrného Rudolfa Saského, olomouckého biskupa a nelegitimního Přemyslovce Jana Volka, svého podporovatele a věřitele Petra z Rožmberka, Jana z Klingenberka a Vaňka z Vartenberka. Svědkem listiny byl z českých šlechticů pouze Zbyněk Zajíc z Házmberka.¹⁵¹ Karel zatím vyrazil do Tyrol hájit pozici svého bratra Jana Jindřicha, proti chystanému spiknutí.¹⁵² Doprovázeli ho páni z Landštejna, Lipé a Rožmberka.¹⁵³

¹⁴⁴ SPĚVÁČEK, Jiří, *Das Itinirar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: Historická geografie 5. Sborník historickogeografických studií, Praha 1970 s. 114-115

¹⁴⁵ ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn*, s. 276-277

¹⁴⁶ Tuto dobu popisuje SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s.130-137

¹⁴⁷ Brno RBM IV s. 276-277 č.706,708. Přítomni Bertold a Čeněk z Lipé. Budyšín RBM IV. s. 284 č. 733

¹⁴⁸ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s 140-141

¹⁴⁹ O potížích se zrakem krále Jana píše BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*. s. 407-411

¹⁵⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*. s. 418-421

¹⁵¹ RBM IV, s. 320-323 č. 819

¹⁵² ŠUSTA, Josef, *Karel IV.* s. 335

¹⁵³ SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 282

Velkou část roku 1341 strávili oba Lucemburkové v českých zemích. Pobyt se nesl ve znamení prosazení Janovy závěti v českém prostředí a splacení dluhů královským důvěrníkům, vyrovnání se s městy a kláštery.¹⁵⁴ Praha byla tou dobou svědkem jednání s honosným zástupem české, slezské a polské šlechty, mimo jiné také pro plánovanou svatbu polského krále Kazimíra s Janovou dcerou Markétou. Na červnovém zemském sněmu byl Karel prohlášen Janovým nástupcem.¹⁵⁵ Při delším zdržení obou Lucemburků na jednom místě nedošlo k přímému propojení jejich dvorů, jejich kanceláře fungovaly vedle sebe a každý si vydržoval jádro svého dvora, ale reprezentaci české šlechty tou dobou objevujeme v podobném složení na listinách Jana i Karla. Nejčastěji pak Hynek Berka z Dubé, Pertold z Lipé, Hajman z Dubé a Náchoda, Hynek Hlaváč z Dubé, Zbyněk Zajíc z Házmburka a další.¹⁵⁶ Ač česká i slezská šlechta stvrzovala listiny obou Lucemburků, byly zde skupiny, které mezi otcem a synem nepřecházely. Jednalo se o dlouhodobé dvořany krále Jana z Říše.¹⁵⁷ Dále o úředníky jednotlivých dvorů.¹⁵⁸ Na Karlových listinách se také objevují menší čeští a moravští šlechtici, které u Jana nenajdeme. Mezi nimi Jindřicha z Lichtenburka, Jaroslava a Čeňka z Drahotuš, Bočka z Kunštátu a další.¹⁵⁹ Že by všichni tito šlechtici patřili výhradně ke Karlovu dvoru říct nemůžeme. Jejich účast v Janově okolí nelze potvrdit, ale ani úplně vyloučit, prostor na králových listinách byl uvolněn zvůčnějším osobám. Některé šlechtice jako byl Boček z Kunštátu a Jindřich z Lichtemburka můžeme vzhledem k budoucímu vývoji považovat za Karlovy dvořany.

Jan zůstal v Praze přes vánoce a potom ještě několik měsíců. Následně svěřil vládu nad královstvím Karlovi, za pět tisíc hřiven stříbra slíbil, že v zemi nebude pobývat, ani požadovat peníze ze zemských výnosů.¹⁶⁰

Karel se po devíti letech stává na dobu určitou výhradním vládcem Českého království. Král Jan opustil zemi bez doprovodu z řad české šlechty a přenechal králevici volnou působnost. Karlovi se tedy otevřel prostor pro politické působení a možnost navázání spolupráce se šlechtici, kteří dříve volili společnost krále před markrabětem.

¹⁵⁴ Listiny rozebírá ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 175-178

¹⁵⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 425

¹⁵⁶ Listiny vydané Janem. RBM IV. s. 359-360. č. 898 (Na listině je přítomen Karel jako svědek) s. 395-396. č. 994. s. 408-409 č. 1019. Karlovy listiny se svědečnou řadou CDM VII, s. 247-248 č. 346, s. 274-277. č. 380. Listina s polským králem Kazimírem, kde je Jan s Karlem uveden společně RBM IV. s. 382-383. č. 957.

¹⁵⁷ RBM IV, s. 378. č. 944.

¹⁵⁸ U úředníků dvorských kancelářů je to vcelku logické, ale například Rus z Litic v úřadu podkomořího se objevuje poze v listinách krále Jana CDM VII, s. 250-251. č. 349. RBM IV. s. 395-396. č. 994

¹⁵⁹ RBM IV. s. 429. č. 1062. CDM VII, s. 247-248 č. 346, s. 274-277. č. 380.

¹⁶⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*, s. 426

Karlovo postavení bylo s drobnými výjimkami vždy nadřazeno královským hejtmanům a úředníkům, kteří ho v některých věcech zastupovali, ale ve výkonu moci mu nebyli konkurenty.¹⁶¹ Kralevicův dvůr nebyl po celou dobu stejný, ale procházel vývojem a proměnami. I přes neuspokojivé množství pramenů můžeme tento vývoj sledovat. Karel navazoval na své italské zkušenosti. Kromě zavedených dvorských úřadů jmenoval také dvorského sudího (*iudex curie*), jenž měl na starosti osoby a právní subjekty nevztahující se k pravomocem zemského sudího, ale explicitně náležící k osobě krále či prince a jejich dvoru.¹⁶² Prvním dvorským sudím Karla byl Jenec z Grünberka.¹⁶³ Návaznost na Karlův dvůr v Itálii můžeme vidět na osobě Mikuláše z Brna, který zůstává v úřadu Karlova kancléře.¹⁶⁴ Mikuláš byl Karlovi jistě dobrým rádcem v novém prostředí, následoval ho i na jeho cestě do Tyrol a později se stal Tridentským biskupem.¹⁶⁵

Při snaze o rekonstrukci personálního složení je problematické zjištění, že se během prvních let v Karlových listinách neobjevuje mnoho českých nebo moravských šlechticů. Zmínky o dvoře samotném jsou, ale chybí svědečné řady v listinách či přímé zmínky o dvorských úřadech.¹⁶⁶ Důvodů k tomu mohlo být více. Karel potřeboval čas na zorientování se v nové společnosti a jeho moc z počátku nebyla příliš velká, což nemotivovalo českou šlechtu ke snaze zastávat nějakou z funkcí Karlova dvora. Jako velmi pravděpodobný se mi zdá důvod, který uvádí Jiří Spěváček ve své studii o notářích prvních Lucemburků, že se Karel z počátku spoléhal především na úředníky z řad měšťanstva, před neznámými šlechtici.¹⁶⁷ Dalším faktem také je, že vydržování honosného dvora je velmi finančně nákladné a z pramenů víme, že Karel neměl peněz nazbyt. Nehledě na to, že královská pokladnice již jeden nákladný dvůr živila.

Karel se účastnil vícera jednání a výprav po boku svého otce, kde přišel do styku s českou šlechtou a navázal s jednotlivými šlechtici bližší vztahy. To můžeme sledovat v postupném zvětšování Karlova doprovodu při jeho cestách do zahraničí. Například na jeho cestě do Tyrol roce 1336 víme pouze o Buškovi z Velhartic.¹⁶⁸ Na cestě v roce 1337 ho

¹⁶¹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s.138, SPĚVÁČEK, Jiří *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334-1346*, in: ČSČH 19, 1971, s. 70-80

¹⁶² KEJŘ, Jiří, *Počátky dvorského soudu*, in: Rozpravy Československé akademie věd, řada sociálních věd, roč. 66, sešit 4, Praha 1956

¹⁶³ KEJŘ, Jiří, *Počátky dvorského soudu*, s. 10. Moravský šlechtic Jenec je v úřadu dvorského sudího poprvé zmíněn 26. května 1334.

¹⁶⁴ CDM VII, s. 11-12, č. 15; RBM IV. s.17-18, č. 48. SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*, s. 257.

¹⁶⁵ RI VIII. č. 36a

¹⁶⁶ SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 257. „*Karoli de Bohemia et familie sue*“

¹⁶⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Významní notáři-diplomaté prvních Lucemburků v Čechách*, in: Československý časopis historický 21, č. 5, Praha 1973 s. 719

¹⁶⁸ SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 258. Bušek starší byl až do své smrti komorníkem mladého Lucemburka, kdy na dvůr přichází jeho stejnojmenný syn bohužel přesně neurčíme, neboť nejsou společně napsáni

doprovází kromě obou Bušků i Jan z Lipé a Zbyněk Zajíc z Házmburka, se kterými se Karel pravděpodobně sblížil na křížové výpravě. A v roce 1340 ho doprovázela sice blíže neurčená, ale oproti předchozím významnější skupina pánů z Landštejna, Lipé a Rožmberka.¹⁶⁹

Přítomnost českých šlechticů v okolí Jana nebo Karla nebyla formativní, nemuselo docházet k jakémusi vybírání stran a šlechtici mezi dvory mohli přecházet. To vidíme především v druhé polovině třicátých let, a ještě výrazněji pak v letech 1340-1342. Příkladem mohou být páni z Lipé, kteří doprovázeli Karla při jeho cestách do zahraničí a objevovali se také na listinách vydaných Janem.¹⁷⁰ Zbyněk Zajíc z Házmburka byl po Karlově boku při dobrodružné výpravě na jih v roce 1337 a při Janově cestě do Francie byl jediným svědkem královny závěti z řad české šlechty.¹⁷¹ Při Karlově cestě do uherského Vyšehradu ho doprovází Vilém z Landštejna, který je také označen za jeho rádce.¹⁷² Ale pár měsíců před tím je jako svědek na listině Janově.¹⁷³ Přítomnost šlechticů v blízkosti Lucemburků také doplňuje oslovení na některých listinách, kde Karel označuje šlechtice za blízké sobě i jeho otci: „*fidelibus dilectis paternis et nostris...*“¹⁷⁴

3.3 Karlova samostatná vláda

Karel se mohl znovu zaměřit na budování své mocenské pozice v Čechách roku 1342. Na počátku tohoto roku král Jan smluvně a za úplatu přenechal králevici správu království na dva roky.¹⁷⁵ Karel se znovu zaměřil na zlepšení finanční situace a stabilizace královského majetku. Se snahou zlepšit situaci se pojí i personální změny jako například nově jmenovaný podkomoří Rus z Litic, který zůstal v úřadu až do roku 1356.¹⁷⁶ Na Moravě jmenoval Karel svého zástupce, kterým byl nejdříve Pertold z Lipé, tou dobou držitel čestného úřadu nejvyššího maršálka a také

na stejné listině. V listině z roku 1336 je Bušek z Velhartic označen za mistra komory. SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 258. To podle Zdeňka Žaluda může znamenat i to, že je míněn právě Bušek z Velhartic mladší. ŽALUD, Zdeněk. *Tzv. Užší dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*. s. 144.

¹⁶⁹ SCHÖNACH, Ludwig. *Archivalische Studien*. s. 282

¹⁷⁰ CDM VII, s. 64-65 č. 84. RBM IV. s. 107-109 č. 267.

¹⁷¹ O Zbyňkově doprovodu se zmiňuje sám Karel ve svém životopise. *Vlastní životopis* s. 95. Janova závěť z roku 1340 RBM IV. s. 320-323 č. 819. O osobě Zbyňka Zajíce z Házmburka více GERLEOVÁ, Jana, *Počátky a vzestup pánů z Házmburka*. Diplomová práce (Mgr.), Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Vedoucí práce Josef Žemlička.

¹⁷² RBM IV, s. 460-463 č. 1159

¹⁷³ RBM IV, s. 438 č. 1080

¹⁷⁴ RBM IV, s. 429 č. 1062, Nebo starší označení Petra z Rožmberka *paterno et nostro fideli dilecto* in: RBM IV s. 37-38 č. 108

¹⁷⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 182.

¹⁷⁶ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.*, s. 152. Samotná funkce úřadu podkomořího není úplně jednoznačná. Je spojena s panovníkovou komorou, tedy s panovníkovým soukromým majetkem. Více k tomuto úřadu JAN, Libor, *Několik postřehů k vývoji panovnícké komory, soudů a správy země*. In: Pocta Janu Janákoví, Matice moravská, Brno 2002, s. 75-83.

nejvyšší kancléř. Následně ho v moravském zastoupení vystřídal Vilém z Landštejna.¹⁷⁷ O finanční situaci, která nebyla zřejmě jednoduchá, může vypovídat zastavení hradu Křivokláta a mnohé další zástavy a půjčky, kterými si musel Karel zajišťovat chod království.¹⁷⁸

Odchod krále Jana z Českého království a uvolněný prostor pro královici nebyl pouze velkou změnou ve správě království a v poměru mezi oběma Lucemburky, ale také výraznou změnou ve dvorském prostředí, především pro českou šlechtu. Mezi lety 1333-1342 existovalo v českém prostředí jakési dvojvládní mezi Janem a Karlem, které se nevyhnulo krizím a nedorozuměním. Vzájemné neshody vyústily v Karlův odchod ze země v roce 1337 a následně výše zmiňovaný odchod či časově omezené odstoupení krále Jana v roce 1342. Oba Lucemburkové měli vlastní dvory a přední česká šlechta mezi nimi migrovala. Dvůr krále Jana se v té době těšil většímu věhlasu, šlechta zde také mohla sledovat větší možnost zisků z důvodu Janovy štědrosti a většího dosahu politických úspěchů.¹⁷⁹ Přední čeští páni byli převážně v okolí krále Jana, to se ovšem jeho odchodem změnilo. Po opuštění Čech až do roku 1344 je výskyt české šlechty na Janově dvoře velmi malý.¹⁸⁰

Jan trávil čas především na francouzském dvoře a v rodovém hrabství. Královici měl po dva roky postavení suverénního vládce v českých zemích, král Jan do vnitřní politiky zasáhl zcela výjimečně.¹⁸¹ V této době už není Karlův životopis psán v první osobě, ale navazuje na něj neznámý autor. O dvouletém vládnutí se pokračovatel vyjadřuje jen stručně, zato velmi kladně. „*Po jeho odchodu (Jana Lucemburského) Karel šťastně a velmi horlivě řídil vládu království, a co bylo rozházeno a zcizeno, uvedl opět do náležitého stavu a pořádku*“¹⁸² Celková náklonost kronikářů ke Karlově vládě a kritika hospodaření krále Jana se úplně neodráží v pramenech, kde je viditelné, že zastavování královských statků byla běžná dobová praxe, kterou užíval podobnou měrou Karel stejně jako jeho otec a ekonomická prosperita, vyzdvihovaná kronikáři, ne vždy odpovídá Karlovu počtu zástav a půjček.¹⁸³

Významnou událostí pro Lucemburky byla návštěva u papeže v Avignonu v roce 1344. Karla na této cestě doprovázeli Zbyněk Zajíc z Házmburka, Bušek z Velhartic, Vaněk z Vartemberka, Smil z Bítova a Wynemar z Gymnichu.¹⁸⁴ Zdeněk Žalud z tohoto doprovodu

¹⁷⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a* s. 184.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 183.

¹⁸⁰ Tamtéž

¹⁸¹ ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 387

¹⁸² *Kroniky doby Karla IV.*, s. 43

¹⁸³ O hospodářské politice píše ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*. 388-395. BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský*. s. 358-362

¹⁸⁴ MV I, s 193-201. č. 320,321,323,324,342.

vyvozuje národnostní pluralitu Karlova užšího dvora, především z přítomnosti komorníka Wynnemara, jenž pocházel z dolního Porýní.¹⁸⁵ Papežem byl už od května 1342 Kliment VI. původním jménem Pierre de Rosières (1291-1352), se kterým se Karel znal ze svého pobytu ve Francii. Jedním z cílů nového papeže Klimenta VI., bylo vyřešení táhlého sporu s exkomunikovaným císařem Ludvíkem Bavořem.¹⁸⁶ Papež se chtěl zbavit císaře zvolením protikrále a jako jedna z možností se nabízela kandidatura z Lucemburského rodu. Karel byl již tou dobou známý a politicky zdatný a jevil se jako lepší možnost než jeho zdravotně hendikepovaný otec. Začala tedy opatrná politika získávání nových spojenců k volbě Karla římským králem.

Během pobytu Lucemburků v Avignonu bezprostředně ovlivnila české země papežská bula z 30. dubna 1344, která povyšovala pražské biskupství na arcibiskupství.¹⁸⁷ Tento akt zvýšil suverenitu Českého království a důstojnost českého krále. Karlova kandidatura nebyla jednoduchým procesem a do zdárného zvolení, které proběhlo 11. června 1346 na břehu Rýna u městečka Rhens, vedla ještě náročná cesta.¹⁸⁸ Karel i Jan se museli různými ústupky, penězi a privilegii zaručit a zavázat mnoha lidem. Nejzávažnější podmínky, jak finanční, tak diplomatické, si kladl papež a Karlův prastrýc Balduin Trevírský.¹⁸⁹

Karlova volba proběhla úspěšně, ale politická situace Lucemburků se rozhodně nedala označit za klidnou. Cáchy nepovolily konání korunovace nového krále a většina říše dále uznávala panovníkem císaře Ludvíka Bavora. Navíc nedlouho po volbě dostihl Lucemburky spěšný posel od krále Filipa VI. s oznámením o vylodění anglického vojska v Normandii.¹⁹⁰ Další cesta obou králů a jejich doprovodu vedla do Paříže na pomoc francouzskému králi, vstříc bitvě u Kresčaku, která se odehrála 26. srpna 1346.

Kvůli nedostatku zpráv je náročné zjistit přesný doprovod Lucemburků na královské volbě a v následné bitvě, kde rytířsky zahynul český král Jan. Po Janově boku do bitvy vyjeli Jindřich Mnich z Basileje a Jindřich z Klingenberka. V bitvě také padli Jindřich z Rožmberka,

¹⁸⁵ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 188.

¹⁸⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 189.

¹⁸⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 191

¹⁸⁸ Politický proces získávání spojenců na svou stranu byl náročný diplomaticky, finančně i vojensky. Blíže ke Karlově cestě na římský trůn BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 194-200, ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 414-494.

¹⁸⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 197-200.

¹⁹⁰ Tamtéž

syn králova dlouholetého společníka a věřitele Petra z Rožmberka, Heřman mladší z Milíčína, Ješek z Rožďalovic, Valkoun z Pořešína a Vilém z Pušperka.¹⁹¹

Bitva měla velký význam, proto se o ni dočítáme z mnoha pramenů. Jednotlivé popisy se však v mnohém neshodují, či si úplně protirečí.¹⁹² Faktem ale zůstává, že v bitvě našel smrt český král Jan Lucemburský a s ním i mnoho bojovníků z českých zemí. Karel do bitvy vjížděl jako římský protikrál a smrtí svého otce se stal také českým králem.

Od odchodu Jana Lucemburského z Čech v roce 1342 téměř mizí zastoupení české šlechty na jeho dvoře. Čelní představitelé české šlechty, kteří se již před Janovým odjezdem občas objevovali v kralevicově přítomnosti, objevujeme v jeho listinách častěji. Mezi nimi především Viléma z Landštejna, Vaňka z Vartemberka, Smila z Bítova, Jana z Klingemberka, Pertolda z Lipé a Zbyněka Zajíce z Házmburka.¹⁹³ Právě posledně jmenovaný šlechtic se pevně uchýtil na Karlově dvoře, objevoval se na listinách stále častěji a na jedné byl zaznamenán v úřadu číšníka.¹⁹⁴ Karlův dvůr tedy získal širší zastoupení z řad české šlechty a objevuje se i více dvorských úřadů jí udělené. Dvůr však nedosahoval honosnosti Janova dvora, to nám dokládá především absence dvořanů a významných velmožů z jiných zemí, kteří se předtím na českých dvorech objevovali. Příkladem mohou být slezští šlechtici nebo stoupenec lucemburské politiky Rudolf Saský.¹⁹⁵ Slezská šlechta se znovu objevuje v Praze při příjezdu obou Lucemburků v listopadu 1344.¹⁹⁶

¹⁹¹ ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, s. 195-6. Žalud, Zdeněk, *Několik poznámek k české účasti v bitvě u Kresčaku*, in: Husitský Tábor 14. Sborník Husitského muzea, s. 227-240. ATTEN Alain, *Die Luxemburgen in der Schlacht von Crécy*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, PAULY, Michel(hg), Luxemburg 1997, s. 576-596. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a s.* 200-210. Z vojenského hlediska bitvu popsal BURNE. H. Alfred, *The Crecy War. A military history of the Hundred Years War from 1337 to the peace of Brétigny 1360*, London 1955

¹⁹² O bitvě psali nám známí kronikáři Beneš Krabice z Weitmile a František Pražský, ale díky svému celoevropskému významu také mnoho zahraničních kronikářů jako Jean le Bel (<https://archive.org/details/chroniquejean00belgoog/page/n9>), Jean Froissart nebo Giovanni Villani.

¹⁹³ CDM VII, s. 354-355 č. 487, s. 373-374 č. 509. RBM IV, s. 515-516 č. 1288

¹⁹⁴ CDM VII, s. 346-347. č. 479

¹⁹⁵ CDM VII, s. 274-277. č. 380, CDM VII, s. 73-74. č. 94, RBM IV, s. 359-360 č. 898

¹⁹⁶ RBM IV, s. 596 č. 1472

4 Král římský a český

Na první pohled by se mohlo zdát, že byl rok 1346 pro Karla IV. velmi úspěšný. Získal dva královské tituly a moc nad velikým územím. Nesmíme se však nechat zmást, tituly ještě neznamenají faktické zajištění moci. V českých zemích měl Karel již vladařskou zkušenost a jeho pozici na českém trůnu můžeme označit za pevnou. Stejným způsobem však nemůžeme hovořit o Karlově situaci v říši, kde stál v pozici protikrále vůči Ludvíku Bavorovi. Karel sice měl podporu pěti říšských kurfiřtů, ale jeho politický protivník Ludvík Bavor měl stále mnoho podporovatelů, převážně v podobě velkých a bohatých měst.¹⁹⁷ Na těchto partnerech Ludvík stavěl svou ekonomickou základnu, zatímco Karel se tou dobou nacházel ve finančních potížích.¹⁹⁸

4.1 První úspěchy

Karel v září sestavil poselstvo do Avignonu v čele s Arnoštem z Pardubic.¹⁹⁹ V Avignonu Arnošt žádal papeže o souhlas s volbou Karla za římského krále a dalším významným úspěchem poselstva bylo rozhodnutí o založení pražské univerzity.²⁰⁰ Tyto úspěchy nám dokazují vysoké kvality Arnošta z Pardubic, v tomto případě jako obratného diplomata a znalce svatého písma.²⁰¹

S úspěšnou misí Arnošta z Pardubic se mohlo přistoupit k říšské korunovaci. Nekonal se podle tradice v Cáchách, které zůstávaly na straně Ludvíka Bavora, ale v Bonnu. 26. listopadu roku 1346 zde Karla korunoval Walram Kolínský.²⁰² Po ceremonii byl Karel ze strany církve žádán o brzké vykonání italské cesty a císařské korunovace. Karel jmenoval svého strýce Balduina generálním vikářem v říši a svěřil mu také správu lucemburského hrabství.²⁰³ Se zatímním zajištěním situace v říši se Karel vydává na cestu, nemíří však do Říma, ale do Čech.²⁰⁴ Tuto cestu můžeme znovu označit za dobrodružnou, rozhodně nebyla na úrovni

¹⁹⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 200.

¹⁹⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 213.

¹⁹⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 202. RBM V, 1. s. 12-13. č. 11-12.

²⁰⁰ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 203.

²⁰¹ *Die Konsistorialrede Papst Clemens VI., anlässlich der Wahl Karls IV.*, Patze 1978, s. 11-37

²⁰² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 218.

²⁰³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 203. srov. HÜTTEBRÄUKER, Lotte, *Die Vikare Karls IV. in Deutschland*, in: Festschrift Albert Brackmann: dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern, SANTIFALLER, Leo (hg.) Weimar 1931. s. 546-568.

²⁰⁴ Situaci, ve které se Karel nacházel, dobře shrnuje BOBKOVÁ. Popisuje především dočasné špatné postavení Karla v říši a problematický přístup do Itálie vzhledem k rozložení Wittelsbašských území. Karel se tedy racionálně vydal do Čech, aby si vybudoval pevnější pozici pro další politický postup. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 218.

římského krále, neboť Karel cestoval v přestrojení (*in habitu peregrini*).²⁰⁵ Do Českého království dorazil v lednu roku 1347.²⁰⁶

4.2 Pražská korunovace

Na Pražském hradě proběhla 2. září roku 1347 korunovace Karla na krále českého. Tato ceremonie byla zajisté velmi honosná. V korunovaci můžeme vidět Karlovu preciznost a výsledky jeho práce. Karel pro tuto událost nechal zhotovit novou korunu, již věnoval zemskému patronovi svatému Václavovi. Poprvé byl také český král korunován českým arcibiskupem. Preciznost, či velkou zálibu v ceremoniích zase můžeme pozorovat v následném korunovačním řádu českých králů.²⁰⁷

Korunovace se účastnilo samozřejmě mnoho významných hostů.²⁰⁸ Převážně vrchní reprezentanti českých zemí, tedy česká šlechta, zástupci slezských Piastovců a reprezentanti městského stavu. Přítomen byl Karlův bratr Jan Jindřich, dále pak z českých knížat Mikuláš Opavsko-Ratibořský, Bolek Opolský, Bolek a Václav Lehnický, Jindřich Zaháňský a Jan Štěnavský. Z významných českých šlechticů přijel do Prahy nejvyšší komorník Jošt z Rožmberka.²⁰⁹ Dále Vilém z Landštejna, Oldřich z Hradce, nejvyšší maršálek Pertold z Lipé, Hynek Náchodský z Dubé, Hynek Žlebský z Lichtenburka, nejvyšší číšník Vaněk z Vartenberka, Jaroslav a Štěpán Holičtí ze Šternberka, Ješek z Kravař a další.²¹⁰ Z významných říšských knížat se dostavil Rudolf Saský.²¹¹ Kronikář Beneš Krabice z Weitmile nepíše o samotné ceremonii moc obsáhle, zajímavý je však jeho popis oslavy. „*V ten den přišli páni Království českého, každý podle svého stavu a vykonávali na krytých ořích své úřady novému králi a posluhovali, jak bylo zvykem u stolu.*“²¹²

²⁰⁵ RI VIII, č. 316 b.

²⁰⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV. a s. 218.*

²⁰⁷ ŽŮREK, Václav. *Karel IV. Portrét středověkého vládce.* Praha 2018. s. 136-143. ŽŮREK, Václav. *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program,* in: Časopis Národního muzea. Řada historická. 176, č. 3-4. Praha 2007. s. 105-143

²⁰⁸ Představu o významných hostech i vysokých nákladech máme také z listin, kdy se Karel zavazuje zaplatit pobyt svých hostů. Archiv České koruny (1158-1935) č. 281, 282, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292. dostupné na adrese: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/281/charter>

²⁰⁹ Jošt z Rožmberka byl tou dobou již hlavou rožmberského rodu. Jeho otec, Petr z Rožmberka, který se dlouhou dobu držel na vrcholu české společnosti a převážně finančně podporoval jak krále Jana, tak Karla, byl tou dobou již smrtelně nemocný.

²¹⁰ ŠUSTA, Josef. *Karel IV. Za císařskou korunou 1346-1355 s. 31-32.*

²¹¹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV. a s. 226.*

²¹² *Kroniky doby Karla IV., s. 224. Ceremonii z pohledu soudobých kronikářů přehledně rozebírá BOBKOVÁ, Velké dějiny zemí Koruny české IV. a s. 224-225*

4.3 Evropská politika

Po korunovaci se Karel chystal k vojenské výpravě proti svému říšskému nepříteli Ludvíku Bavorovi. Již předtím docházelo na česko-bavorském pomezí k bojovým srážkám.²¹³ Karel, který již postupoval se svým vojskem na Domažlice, dostal zprávu o náhlé smrti svého nepřítele, kterého 10. října 1347 zasáhla při lovu medvědů mrtvice.²¹⁴

Karel se tedy bez boje zbavil svého nepřítele a vydal se na cestu do centra říše, kde se před ním otevíraly brány řady měst a dostávalo se mu holdování.²¹⁵ Karel po smrti Ludvíka Bavora zapojil především svůj diplomatický talent. Snažil se získat si spojence v říši i mimo ni. Velmi shovívavě přistupoval k bývalým spojencům wittelsbašského tábora a nevadila mu spolupráce s exkomunikovanými spolupracovníky Ludvíka Bavora. S tímto laxním přístupem k papežským výnosům se rozšiřovala propast mezi novým císařem a papežem, kteří si bývali blízcí.²¹⁶ Vztah s papežem také zhoršovalo volnější chování na dvoře Karla IV., kterého si povšimli i doboví kronikáři.²¹⁷

Smrt Ludvíka Bavora celkově zamíchala kartami evropské politiky. Karel si nemohl dovolit, kvůli negativnímu postoji říše k Francii, tak vřelý vztah s Filipem VI. jako měl jeho otec. Ani sám Filip vřelostí ke Karlovi nepřekypoval a s uznáním jeho volby dost otálel.²¹⁸ S mírnými vztahy s Francií se mohl Karel diplomaticky obrátit na francouzského rivala, anglického krále Eduarda III. Po zlepšení vztahů s Eduardem přišli Wittelsbachové o možného spojence proti Karlovi, který tímto tahem odvrátil nebezpečí z jejich strany a znovu ukázal své diplomatické schopnosti.

Následně se Karel odebral do Čech, kde strávil neobvykle velkou část roku 1348. První významnou věcí, kterou v Praze učinil, bylo založení Nového města Pražského.²¹⁹ Při příležitosti položení základního kamene svolal Karel do Prahy říšský a zemský sjezd.²²⁰ Významní hosté z říše i zemí Koruny české byli také přítomni u vydání čtrnácti důležitých státoprávních listin, vydaných 7. dubna 1348.²²¹ Listiny se týkaly poměru království k říši a

²¹³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 205.

²¹⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 226.

²¹⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.* s. 206.

²¹⁶ ŠUSTA, Josef. *Karel IV. Za císařskou korunou 1346-1355* s. 37-47. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 227.

²¹⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 228.

²¹⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 229.

²¹⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 230. LEDVINKA, Václav, PEŠEK, Jiří. *Nové Město pražské ve 14.-20. století*. Praha 1998

²²⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 233.

²²¹ Podrobně listiny rozebírá také SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 268-276

státoprávního postavení České koruny.²²² Mezi listinami bylo například potvrzení Zlaté buly sicilské s kurfiřtským a arcibiskupským úřadem českého krále. Další listina potvrdila Moravu za léno českého krále a České koruny. Slezsko-opolská knížectví, Budyšínsko a Zhořelecko bylo inkorporováno k České koruně další listinou. Velmi významná je poslední listina, která konstituuje pražskou univerzitu.²²³ Svědečnou řadou je opatřeno sedm listin, jejich obsazení i pořadí je víceméně totožné. Doložitelnými svědky dubnových listin byli arcikancelář Gerlach Mohučský, arcimarsálek Rudolf Saský a jeho stejnojmenný syn, Fridrich z Tecku, Norimberský purkrabí Jan, Oldřich Leuchtenberka, Rudolf z Wertheimu, Kraft z Hohenlohe a další.²²⁴ Absenci svědků z řad české šlechty můžeme vysvětlit několika způsoby. Za prvé důležitá jména dávala listinám větší váhu a adekvátní důležitost, proto Karel zvolil dva kurfiřty a říšská lantkrabata. Dalším může být pozice, ze které Karel listiny psal, tedy z pozice římského krále. Potvrzovala se stará práva českého království vůči říši, listiny tedy stvrzovaly významné osoby z říše. Posledním důvodem také bylo, že třináct z uvedených listin spojovala údajná žádost českých pánů o potvrzení práv království.²²⁵ Svědectví na listině, která potvrzuje jejich žádost by na významu mnoho nepřidala. O mizení české šlechty z Karlova okolí také nemůže být řeč. Při Karlově další cestě nalézáme v jeho doprovodu, krom většiny výše zmíněných říšských velmožů, Šimona z Lichtenburka, Čenka z Lipé, Jošta z Rožmberka, Viléma z Landštejna, Štěpána ze Šternberka a Ondřeje z Dubé.²²⁶

Významný čin toho roku byl také založení hradu Karlštejn.²²⁷ Naopak smutnou zprávou toho roku bylo, když 1. srpna zemřela Karlova manželka Blanka z Valois.²²⁸ Další Karlovy kroky můžeme vnímat především jako snahu o upevnění své pozice v říši a získání spojenců proti potenciální wittelsbašské hrozbě. První cesta vedla za Habsburky, se kterými chtěl Karel zlepšit vzájemné vztahy, což učinil konfirmováním privilegií Albrechta II. a jeho synů a zasnoubením své dcery Kateřiny s Rudolfem.²²⁹ Vymezení proti Wittelsbachům pokračovalo Karlovou cestou do Braniborska, kam ho doprovázel větší počet šlechticů z českých zemí, jmenovitě Ondřej z Dubé, Půta z Bergova, Tas ze Skuhrova, Vaněk z Vartemberka, Ješek z Michalovic, Ješek z Vartemberka a Veselí, Jošt z Rožmberka a Fridrich z Bibernštejna.²³⁰ Karel uznal

²²² Přehledně o *České koruně* BOBKOVÁ, Lenka, 7.4.1348 - *ustavení Koruny království českého*. Praha 2006.

²²³ Stručně a přehledně listiny rozebírá SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* 269-275. K lennímu vztahu Moravy blíže MEZNÍK, Jaroslav, *Lucemburská Morava*, Praha 1999, s. 54.

²²⁴ ACRB II, s. 39-69, č. 49,50,51,52,54,60,61

²²⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a* s. 233.

²²⁶ MGH L Const. VIII, s. 606-610 č.600. RI VIII. č. 697

²²⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a* s. 236.

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV.a* s. 237. Listina z hradu Seefeld RI VIII, č. 691

²³⁰ RI VIII, č.764, 766

autentičnost muže vydávajícího se za Braniborského markraběte Waldemara, který zemřel v roce 1319.²³¹ Tím výrazně zhoršil postavení Ludvíka Braniborského, který držel Frankfurt nad Odrou a některá další místa v Braniborsku. Dále Karel získal od údajného Waldemara kurfiřtský hlas a Dolní Lužici.²³² Karel vyjednával s Fridrichem Míšeňským, kterému daroval dům na Starém Městě, aby si získal jeho náklonost v měření sil proti Wittelsbachům.²³³ Na tomto několikadenním jednání v Drážďanech byli přítomni Půta z Turgova, komorník Zbyněk Zajíc z Házmburka, Beneš z Vartemberka a Ješek z Kravař.²³⁴ O výhodách služby na panovnickém dvoře a přízni Karla vypovídá kromě udělování lén, peněžních i jiných darů, také přímlyvy Karla u Papeže pro příbuzné jeho dvořanů. Příkladem může být syn Zbyňka Zajíce z Házmburka Vilém, jemuž přímlyvy v Avignonu otevřely slibnou duchovní kariéru.²³⁵

Karel musel pokračovat v aktivní politice, když wittelsbašský tábor zajistil 30. ledna 1349 volbu protikrále, durynského hraběte Günthera ze Schwarzburgu.²³⁶ Karel vyrazil do Porýní a diplomatickou schopnost dokázal přijatou nabídkou k sňatku s dcerou falckraběte Rudolfa II., který byl do té doby výrazným spojencem synů Ludvíka Bavora a před nedávnem uznával volbu protikrále Günthera.²³⁷ Tento sňatek sice zatřásl základy protilucemburského tábora, ale také ochladil vztah papeže a Francie ke Karlovi, neboť jak papež, tak francouzský dvůr očekával, že Karlova další manželka bude z Francie.²³⁸

Karel využil oslabení Wittelsbachů a začal s nimi vyjednávat. Protikrál Günther se měl dobrovolně vzdát vlády. Dále se Karel smířil s Ludvíkem Braniborským a uznal mu držbu rodových statků.²³⁹ Dohodou se sesazeným mohučským arcibiskupem Jindřichem z Virneburgu Karel významně poškodil vztah s jemu věrným Gerlachem, aktuálním mohučským patriarchou.²⁴⁰

²³¹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. Život a dílo*. Praha 1979, s. 210-212.

²³² Falešný braniborský markrabě byl identifikován až po své smrti jako mlynář Meinecke nebo Jäkel Rehbock. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 238.

²³³ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 239.

²³⁴ CDM VII, s. 628-629 č. 882. s. 634-635 č. 886

²³⁵ RBM V, č. 184, 185, 562

²³⁶ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. Život a dílo*. Praha 1979, s. 214.

²³⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 240

²³⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 241

²³⁹ RI VIII, č. 962

²⁴⁰ Na Karlových diplomatických postupech Bobková oprávněně označuje jeho politiku za velmi pragmatickou až bezohlednou. Karel nesplnil své sliby vůči Ludvíkovi ohledně přímlyvy u papeže a také ve vztahu s Braniborskem. I proto ho Ludvík označil za *nenapravitelného lháře*. BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 244

Karel pokračoval přes Frankfurt nad Mohanem, kde se zúčastnil pohřbu protikrále Gunthera, přijal hold od říšských knížat a odměnil české spojence.²⁴¹ Vír politických událostí se soupeřením s Wittelsbachy Karel pomyslně uzavírá 24. července 1349 korunovaci v Cáchách, kterou vedl jeho prastrýc Balduin Trevířský, jehož Karel před svým odjezdem do Čech jmenoval svým zástupcem pro říši.²⁴²

Tento velký zápas o uznání v říši nám ukazuje Karlovu velkou politickou obratnost. V Praze se Karel objevil až v prosinci roku 1349.²⁴³ Celý rok strávil ustavičnou diplomacií, převážně v porýnské oblasti. Všestrannost, nebo odhodlání použít všech prostředků k dosažení cíle můžeme vidět ve výčtu činů, které Karel pro své uznání v říši vykonal. Nezdráhal se použít lsti při podpoře nastrčeného Waldemara, uzavírání spojenectví za cenu poškození dosavadních vztahů, nebo velkých finančních nákladů.²⁴⁴ Je možno též ocenit úspěšnou kalkulaci ve svatební politice i přípravu na vojenský zásah.²⁴⁵ K tomu všemu Karel vysílal do Avignonu diplomaty, kteří měli mimo jiné za úkol zlepšovat už tak chladný vťah papeže ke Karlovým svérázným činům a odstraňovat možné překážky Karlova mocenského postupu. Na této náročné cestě říšskou politikou ho doprovázelo více šlechticů z českého prostředí. Mezi nimi Karlovi věrní mistři komory Bušek mladší z Velhartic a Zbyněk Zajíc z Házmburka, nebo také Bernard z Cimburka.²⁴⁶ Karlovy politické cesty byly velmi náročné a nebezpečné, šlechticům se ale věrnost králi po většinou vyplatila. Příkladem může být Tyrolský hrad Enne, který dostal Zbyněk z Házmburka v léno, ještě téhož roku doplněný o dům v Norimberku.²⁴⁷

V Praze se konala korunovace Karlovy druhé manželky a vánoční sněm, na kterém bylo mimo jiné, za účasti velkého počtu šlechticů, uděleno markrabství moravské Janu Jindřichovi. Svědky lenních slibů byl velký počet českých šlechticů. Konkrétně Vilém z Landštejna, Jan z Michalovic, Jindřich z Luchtenburka, Ondřej z Dubé, Jošt z Rožmberka, Tas ze Skuhrova, Zbyněk z Házmburka, Jan ze Šternberka, Bušek z Velhartic, Hašek ze Zvířetic, Štěpán a Jaroslav ze Šternberka, Bernard z Cimburka, Jan z Boskovic, Jindřich bítovský a Jenec

²⁴¹ RI VIII, č. 1028, 1029. Výnosy z cel i peněžní odměnu dává Karel Rožmberkům a Oldřichovi z Hradce.

²⁴² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české IV. a s.* 243

²⁴³ MGH L Const. IX s. 479-480. č: 614

²⁴⁴ Dohoda se sokem Gerlacha Mohučského viz výše. Taktické uznání významných privilegií Kolínu nad Rýnem. RBM V 2. s. 294. č. 597. SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 214.

²⁴⁵ Shromáždění vojenských jednotek v květnu 1349. SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 216

²⁴⁶ CDM VII, s. 647-649 č. 914.

²⁴⁷ RBM V/2, č. 549, s. 276. RI VIII, č. 6622. nebo RBM V. č. 703. V darování domu v Norimberku Zbyňku Zajíci z Házmburka můžeme také sledovat Karlovu snahu o přiblížení Norimberského patriciátu, s velkým potenciálem finančního podpoření jeho politiky, s Karlovým mistrem komory, tedy mužem, který se staral o Karlovy peníze. KAVKA, František, *Dvorská komora Karla IV. a její nejvyšší mistr Zbyněk Zajíc z Házmburka*, in: Pocta Josefu Petráňovi: sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. Josefa Petráně. Praha 1991 s. 27-28.

s Prockem z Lomnice. Dále významné duchovní osobnosti a dva významní dvořané z říše, Rudolf Saský a Ruprecht Falcký mladší.²⁴⁸

Bohatý doprovod měl Karel na své další cestě, která vedla do Budyšína. Zde proběhla důležitá jednání s Wittelsbachy ve věci sporných území. O významných účastnících budyšínských dohod se dozvídáme z množství listin, které zde Karel vydal. Kromě významných osob z říše, jako Ruprechta Falckého, Wettinů, Waldemara Dánského, slezských knížat, bylo úmluvám přítomno i mnoho českých šlechticů, mezi nimi Vilém z Landštejna, Vaněk z Vartemberka, Půta z Turgova, Těma z Koldic.²⁴⁹ Wittelsbachům bylo uznáno držení braniborského markrabství a Dolní Lužice. Wittelsbachové se na druhou stranu vzdali nároků na Horní Lužici a uznali Karla římským králem.²⁵⁰ Budyšínské dohody, které byly dalším úspěchem Karlovy říšské politiky, vedly k výraznému zlepšení vztahů s Wittelsbachy, kteří představovali hlavní odstředivou sílu v říši. Z Budyšína cestoval Karel se svým dvorem přes Prahu na říšský sněm do Norimberku, kam ho doprovázel Arnošt z Pardubic, Oldřich z Hradce a Rus z Litic.²⁵¹ V Praze byli velmi důležitým úkolem pověřeni Jan Volek a Vilém z Landštejna. Byli vysláni do Mnichova pro říšské insignie, které se Wittelsbachové zavázali Karlovi předat.²⁵² Význam a hodnota těchto významných klenotů a relikvií svědčí o vážnosti a důvěře dvou českých poslů. Taky to byli jedni z prvních Karlových rádců, se kterými spolupracoval od svého návratu do Čech v roce 1333.

Od podzimu roku 1349 do května 1353 se Karel zdržoval převážně v českých zemích.²⁵³ Jiří Spěváček za důvod udává úspěšný postup v říši, kterým si Karel znepřátelil papežskou kurii, jež se bála jeho přílišné samostatnosti.²⁵⁴ Dalším důvodem Karlovy menší mobility byl úraz či nemoc, o které v pramenech není mnoho zmínek. Karel byl od října roku 1350 do ledna 1351 upoután na lůžko. Až později z kosterní antropologie vychází, že královu indispozici způsobilo těžké zranění, pravděpodobně způsobené pádem z koně, či jiným závažným úrazem.²⁵⁵ Nejzávažnější dobu rekonvalescence strávil Karel ve Vratislavi, ze snahy o utajení panovníkova

²⁴⁸ CDM VII, s.679-689. č. 980,981. Svědečné řady jsou na Karlově i Janově listině stejné, až na pravděpodobný přepis jména Wylhelmo na Smilhone, u významného Vítkovce v první listině. Další nástupnictví uvedené v listinách, také k osobě nejmladšího syna Václava uvádí BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a s. 247-250*

²⁴⁹ RBM V, č. 813, RI VIII, č.1229

²⁵⁰ O celkovém výsledcích jednání více BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a s. 250-252*

²⁵¹ RI VIII, č. 1306

²⁵² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a s. 252*

²⁵³ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. s. 221*

²⁵⁴ Za výrazné úspěchy je myšleno obnovení původních pořádku ve dříve vzbouřeném Norimberku a vyhlášení zemského míru pro Franky 4. 10. 1349. SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. s. 219-222*

²⁵⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a s. 267*

úrazu nemáme mnoho zpráv, kdo byl po dobu rekonvalescence Karlovi nablízku. Zajisté měl k ruce vícero lékařů pod vedením zkušeného Havla ze Strahova.²⁵⁶ Z listin vydaných ve Vratislavi máme doloženého králova mistra komory Haška ze Zvířetic.²⁵⁷

4.4 Karlův doprovod při římské jízdě

Jako další politický cíl bral Karel zajisté římskou jízdu a korunovaci císařem. Její vyhlášení se očekávalo již na sněmu v Norimberku roku 1350. Po Karlově dlouhé rekonvalescenci z úrazu se o jízdu začalo znovu uvažovat. V Avignonu o ní jednal Arnošt z Pardubic s Mikulášem II. Opavským a praktickou přípravu můžeme vidět v uzavření míru na dvanáct let s Albrechtem II. Habsburským v Českých Budějovicích, kterým se uvolnila cesta do Itálie přes rakouské země.²⁵⁸ Překážkou pro úspěšnou přípravu k římské jízdě byl Karlův vyhrocený vztah s papežem Klimentem VI., který se obával Karlovy vzrůstající moci a nesouhlasil s jeho postupy.²⁵⁹ Jízda si samozřejmě žádala velmi vysoké finanční náklady, které byly potřeba pro jízdu samotnou, ale také ke klidnému fungování Karlových území za jeho nepřítomnosti.²⁶⁰ Karel kvůli nepříznivým podmínkám jízdu do Říma odkládal. K jistému uvolnění situace došlo po 6. prosinci roku 1352, kdy Kliment VI. zemřel. Papež sice byl z počátku Karlovi velmi nakloněn, povýšil pražské biskupství na arcibiskupství, vydal souhlas k založení univerzity a zajistil vysoké a výnosné církevní úřady pro Karlovy rádce a spojence, ale na konci svého období byl v Karlovu mocenském postupu spíše překážkou.²⁶¹ Zda mezi Karlem a jeho bývalým učitelem zůstaly ještě nějaké sympatie, nebo se jejich politický spor plně promítl do jejich již tak chladného vztahu, přesně říci nedokážeme. S jistotou však můžeme tvrdit, že se Karlovi přiblížila možnost římské jízdy. Nově zvolený papež Inocenc VI. byl Karlovi pozitivněji nakloněn.

Smutné události čekaly českého krále v jeho rodinném kruhu. Roku 1351 zemřel Karlův syn Václav a na začátku roku 1353 zemřela Karlova druhá manželka Anna Falcká. Další manželkou se měla stát Anna Svídnická, původně zamýšlená pro syna Václava. Nad nabídkou k sňatku od římského a českého krále se mnoho nepřemýšlelo. Svatba se konala 27. května

²⁵⁶ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 267. O Karlově úrazu více RAMBA, Jiří, *Co dnes víme o léčení úrazu Karla IV. v roce 1350.* in: Časopis lékařů českých 139, č. 8, Praha 2000 s. 249-252

²⁵⁷ RI VIII, č. 6674, RI VIII, č. 6680

²⁵⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 268. RI VIII, č. 1368

²⁵⁹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 230-231

²⁶⁰ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 230

²⁶¹ Úspěšného získání úřadů dosáhl například Karlův nevlastní bratr Mikuláš Lucemburský, jako patriarcha Aqilejský, dále Jan ze Středy získal biskupství v Naumburgu. MV I. s. 736 č. 1424. Arnoštovi z Pardubic bylo povoleno založení kláštera v Kladsku MV I. s. 759 č. 1475. srovnání SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 232

1353 v Budíně a korunovace o dva měsíce později.²⁶² Poté se Karel zdržoval převážně v říši, ve větších městech.²⁶³ Další těžká rána pro Lucemburskou politiku byla smrt Karlova prastrýce Balduina Trevírského.²⁶⁴ Před návratem do Prahy byla 9. února 1354 korunována Anna Svídnická římskou královnou. Hned den poté byl pověřen Karlův poradce pro italské prostředí Raimond Lupa di Soragna, aby uzavřel smlouvu s Benátkami.²⁶⁵ Tato, pro Karlovu římskou jízdu velmi důležitá smlouva, byla uzavřena v březnu. Dohodlo se v ní tajné vojenské spojení proti Milánským Viscontinům s Benátkami, Faenzou, Ferrarou a Padovou.²⁶⁶

Samotný počátek Karlovy římské jízdy se může zdát poněkud nečekaný, ale jeho činy a politická jednání k ní směřovaly již delší dobu. Rychlý sled činů v druhé polovině roku 1354 se mohl zdát překvapivý v kontrastu s dlouhou dobou příprav, jejichž záměr nemusel být na první pohled očividný. Rychlým svoláním vojska Karel zamezil nebezpečí ze strany Ludvíka Braniborského, který se s ním rychle smířil. S Albrechtem II. Habsburským po deset dní obléhal Curych, po této vojenské události se vrátil do Norimberku, odkud se vydal na cestu do Itálie.²⁶⁷ Karlova římská jízda byla oficiálně zahájena 28. září 1354 v Sulzbachu, jeho doprovod nebyl z počátku příliš velký, čítal přibližně tři sta jezdců.²⁶⁸ Mezi nimi byli Štěpán II. Dolnobavorský, Jan, purkrabí norimberským Burchard purkrabí magdeburský, Vladislav Těšínský, Mikuláš Minsterberský biskupové a Karlovi věrní diplomaté a rádci Markvart z Randeggu, Jan ze Středy a Dětrich z Portic. Z českých šlechticů máme doloženy Haška ze Zvířetic, Zbyňka Zajíce z Házmburka, Ondřeje mladšího z Dubé a Bočka z Kunštátu.²⁶⁹ Karel dorazil 14. října do města Udine, kde ho čekal jeho nevlastní bratr Mikuláš, tou dobou patriarcha aquilejský.²⁷⁰ Zde se Karel dozvěděl o skonu muže, který pro něho při cestě mohl představovat největší nebezpečí. 5. října 1354 zemřel Giovanni Visconti, milánský arcibiskup, proti kterému

²⁶² SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 234

²⁶³ Z této doby nemáme o Karlově doprovodu mnoho zpráv. Zajímavá je ale listina ze Špýru, ve které je zmíněn, kromě Haška ze Zvířetic i Karlův kuchmistr. RI VIII, č. 6730

²⁶⁴ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 237

²⁶⁵ RI VIII, č. 1777 Svědky smlouvy a vysokou pravděpodobností tedy účastníci korunovace byli Jan biskup z Litomyšle a Karlův notář, Vladislav Těšínský, mistr řádu německých rytířů Wolfram, mistr komory Hašek ze Zvířetic, Jan Braniborský (taky jako mistr komory) a notář Jindřich z Veselí.

²⁶⁶ WERUNSKY, Emil, *Papst Innocenz VI. und König Karl IV. In den Jahren 1353-1354*. Vídeň 1878 s. 145-147. Celé znění listiny pak na stránkách 190-196.

²⁶⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 238

²⁶⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 290. Doprovod byl malý především v poměru se slibovaným počtem jezdců ve smlouvách s italskými městy WERUNSKY, Emil, *Papst Innocenz VI.* Vídeň 1878 s. 161-163.

²⁶⁹ RI VIII, č. 6798, RI VIII, č. 1966, česky BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 290

²⁷⁰ O Janově nemanželském synovi se zmiňuje SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*. Praha 1994 s. 311-312. Občas složitě rozeznávání Janova levobočka s Mikulášem řečeným Efficax z Lucemburku osvětlil KLICMAN, Ladislav, *Mikuláš Řečený Efficax z Lucemburka a Mikuláš levoboček krále Jana*, in: Český časopis historický. č.4 Praha 1897. s. 246-249.

před půl rokem uzavřel spojenectví s italskými městy.²⁷¹ Tím se Karlovi otevřela jednodušší domluva se synovci zesnulého Giovanniho na příměří a Karel byl 6. ledna korunován lombardským králem.²⁷²

Zatímco probíhala Karlova jízda, na situaci v říši dohlížel z pozice generálního vikáře Ruprecht Starší.²⁷³ A pro urovnání celé situace v Avignonu byl vybrán Karlův důvěrník Dětrich z Portic, který byl za svatým otcem vyslán na začátku listopadu. Další poselstvo zamířilo do Čech, kde měl nejvyšší maršálek Čeněk z Lipé svolat zemskou hotovost a dorazit za králem. Arnoštovi z Pardubic připadl úkol doprovodit budoucí císařovnu Annu Svídnickou.²⁷⁴ Dětrichova mise za papežem byla úspěšná, Inocenc VI. souhlasil s Karlovou korunovací a za zástupce papeže při korunovaci zvolil Kardinála Pierra de Colombiers.²⁷⁵ Na doprovod z Čech a říše čekal Karel v Pise, kde vydával mnoho listin, zajímal se o italské politické prostředí a vyjednával s jednotlivými městy.²⁷⁶ Karlova manželka Anna Svídnická dorazila do Pisy 8. února 1355, s oddílem 2000 jezdců.²⁷⁷

12. března do Pisy dorazil papežský legát Pierre de Colombiers s velkým počtem rytířů. Karlovi tedy nic nebránilo, aby se vydal do Říma, k jehož branám dorazil 2. dubna.²⁷⁸ V Římě se Karel nemohl zdržet moc dlouho kvůli slibu papeži, že ve městě stráví pouze jeden den. Do města vstoupil poprvé jako host kanovníků svatopeterské baziliky, navštívil slavné římské svatyně a byly mu ukázány vzácné relikvie a ostatky.²⁷⁹ Až druhý den na velikonoční neděli 5. dubna 1355 proběhl složitý ceremoniál korunovace.²⁸⁰ Kromě korunovace zde Karel také vydal množství důležitých listin, nejen pro říši, ale také pro Českou korunu.²⁸¹ V Korunovačním průvodu byli přítomní Karlův nevlastní bratr Mikuláš Aquilejský, pisánský arcibiskup, biskupové ze Špýru, Mindenu, Olomouce, Litomyšle, Zenngu, Emony, Vicenzy, Volterry a

²⁷¹ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 238

²⁷² SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 238-239, RI VIII č. 1967

²⁷³ RI VIII, č. 1950

²⁷⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 293.

²⁷⁵ Kardinálů zvolil celkem tři. Jediný Pierre de Colomiers z Ostie se však s delším váháním do Itálie vydal. SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 239

²⁷⁶ WIDDER, Ellen, *Itinerar und Politik. Die Italienzüge Karls IV.*, Münster 1986, s. 198-209. Velmi zajímavé je také setkání s poselstvem srbského Štěpána Dušana, které mířilo zpátky na Balkán z návštěvy papeže. Pro naše téma je zajímavá zmínka o stejném, slovanském původu jazyků obou vládců, což nám dokládá Karlův blízký vztah k českému jazyku. Český překlad listiny DOSKOČIL, Karel, *Listy a listiny z dějin československých 869-1938.* Praha 1938 s.32-33

²⁷⁷ SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV.* s. 240 BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 295

²⁷⁸ Přesný popis cesty rekonstruoval WERUNSKY, Emil, *Der Erste Römerzug Kaiser Karl IV.* Innsbruck 1878 s. 168-171

²⁷⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 298.

²⁸⁰ Podrobný rozpis ceremonie WERUNSKY, Emil, *Der Erste Römerzug Kaiser Karl IV.* Innsbruck 1878 s. 175-188. Česky BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 300-304

²⁸¹ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 306-307

Spoleta, Vévodové Štěpán Bavorský a Ota Brunšvický, Mikuláš Opavský, Vladislav Zaháňský, Bolek Nemodlinský, Mikuláš Minsterberský, Jindřich Zaháňský, Bolek Opavský, Vladislav Těšínský, markrabata Giovanni z Montferratu, Raimund a Bonifacio ze Soragna, norimberský purkrabí Jan, Burchard purkrabí magdeburský, Lantkrabí Jan z Leuchtenburka a další.²⁸² Na rozdíl od velkého počtu biskupů a říšských knížat nenalzáme v listinách ze dne korunovace české šlechty. O doprovodu z Čech při korunovaci nás obecně zpravuje Beneš Krabice z Weitmile.²⁸³

Karlova úspěšná římská jízda a korunovace císařem byl obrovským úspěchem Karlovy politiky. Politiky pragmatické a cílevědomé, která vyvolávala obdiv i nevoli v řadě současníků. Na římské jízdě, kterou můžeme vnímat jako jeden z nejdůležitějších politických kroků římského krále, Karla doprovázela také řada českých šlechticů. Nejčastěji jsou v listinách zmíněni jeho věrní mistři komory Bušek z Velhartic, Zbyněk Zajíc z Házmburka a Hašek ze Zvířetic. Dále Karla za císařskou korunou doprovázeli Zdeněk ze Šternberka, Jošt z Rožmberka, Ješek z Velhartic, Ješek z Vartemberka, Jan z Rožmberka, Čeněk z Lipé, Ondřej mladší z Hradce, Boček z Kunštátu a Bernard z Cimburka.²⁸⁴

S odjezdem z Říma Karel příliš neotálel. Zkušenosti z dynamického italského prostředí mu radily nezdržovat se, po dosažení hlavního cíle zbytečně dlouho. I přes obezřetné chování se Karel problémům nevyhnul. Neklidné prostředí s nevyřešenými spory vedly k útoku na Karla v květnu, při jeho zastávce v Pise.²⁸⁵ Spěšný odchod byl novému císaři vyčítán současníky, krom záznamů v kronikách o tom svědčí také dopis od italského humanisty Francesca Petrarce.²⁸⁶ Karel se svým doprovodem spěchal z rozbořené Itálie do Norimberka, kam dorazil v červenci roku 1355.²⁸⁷ Do Karlova stále oblíbenějšího města ho doprovázeli mimo jiné Bušek z Velhartic, Jan z Rožmberka a Zdeněk ze Šternberka.²⁸⁸ Do Prahy Karel zavítal v srpnu po návštěvě několika říšských měst.²⁸⁹ Mezi historiky nepanuje shoda, zda v Praze proběhl generální sněm. Z tohoto období máme dochováno více Karlových listin

²⁸² BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 301, Všichni se nacházejí ve svědeckých řadách v listinách ze dne korunovace. RI VIII. č. 2019, 2021, 2030, 2032, 2057.

²⁸³ *Kroniky doby Karla IV.*, ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987. s. 230

²⁸⁴ ACRB II. s. 452-452 č. 367, RI VIII č. 1966, RI VIII č. 2092, RI VIII č. 2095, RI VIII č. 2106, RI VIII č. 2109, RI VIII, č. 2123, RI VIII č. 2126, RBM VI, s. 29 č. 44

²⁸⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a* s. 304

²⁸⁶ Překlad listiny DOSKOČIL, Karel, *Listy a listiny z dějin československých 869-1938*. Praha 1938 s. 33-34

²⁸⁷ RI VIII, č. 2168. Itinerář Karlovy římské jízdy sestavila WIDDER, Ellen, *Itinerar und Politik. Die Italienzüge Karls IV.*, Münster 1986, s. 414-432.

²⁸⁸ MGH XI Cons. s. 257 č. 456

²⁸⁹ RI VIII, č. 2221

s přítomností českých šlechticů.²⁹⁰ Vánoce trávil Karel v Norimberku, kde s ním byli také jeho věrní společníci Jan z Rožmberka, Jindřich z Lipé, Zbyněk Zajíc z Házmburka a Bušek z Velhartic.²⁹¹

²⁹⁰ RI VIII, č. 2227, RI VIII č. 2264, RBM VI s. 29 č. 44

²⁹¹ MGH XI Cons. s. 339 č. 598

5 Závěr

Dvůr Karla IV. byl živým útvarem, který se neustále vyvíjel. Do jeho podoby a složení se promítaly dobové události, ale také Karlovy aktuální politické záměry. Dvůr se také měnil díky častým cestám po Evropě a byl ovlivněn podstatou těchto výprav, především zda měly diplomatický či vojenský charakter, zda byla cesta dlouho plánovaná, nebo šlo o rychlou reakci na politický vývoj v říši. Chronologický postup jsem zvolil především proto, abych mohl poukázat na životní etapy, které formovaly Karlovu představu o dvorské společnosti a na hlavní události, které ovlivnily samotnou podobu Karlova dvora a jeho personálního složení. Snaha o strukturovaný popis Karlova dvora by narazila na nedostatečné množství pramenů. Rekonstrukce by musela být založena především na analogii k současným dvorům, nebo na více zpracovaný císařský dvůr Karla IV. za jeho největší slávy.

Karlův markraběcí dvůr nevynikal velikostí a v pramenech máme z počátku jen velmi málo zmínek o přítomnosti českých šlechticů. To mohlo být zapříčiněno Karlovou počáteční nedůvěrou v neznámé šlechtice, pramenící z bohatých zkušeností z neklidné Itálie, nedostatkem financí a souběžným fungováním Janova královského dvora. Od počátku však dvůr plnil základní funkce, měl aktivní kancelář vedenou Mikulášem z Brna a základní služebnou čeleď pro každodenní fungování. Prvním doložitelným dvořanem z řad české nobility je Bušek starší z Velhartic, který společně se svým synem stál po Karlově boku až do své smrti. Karel se doprovázením svého otce na důležitých diplomatických a vojenských výpravách postupně sbližoval s českou šlechtou, která se výprav také účastnila. Sbližení můžeme pozorovat ve zvyšujícím se výskytu českých a moravských šlechticů při Karlových samostatných zahraničních cestách. Výraznou změnou byl Janův odchod ze země roku 1342, který vedl ke kontinuálnímu přechodu české šlechty na Karlův dvůr. Tímto přechodem a samotným faktem, že po dobu třinácti let fungovaly v českých zemích dva panovnické dvory, mezi kterými mohla česká šlechta migrovat, nedochází po smrti Jana Lucemburského v roce 1346, kromě častějšího zastoupení, k výrazným změnám na Karlově dvoře v personálním složení z řad české šlechty. Hlavní důvod zvětšení Karlova dvora nebyl v rozpadu dvora jeho otce, ale v jeho volbě římským králem, což mělo za následek častější výskyt dvořanů z říše.

Kontinuitu v lucemburských dvorech nevidíme pouze ve šlechticích z českých zemí, ale také v říšských knížatech. Za příklad uveďme saského vévodu Rudolfa, který byl častým dvořanem Jana a později i Karla, to nám mimo jiné dokládá kontinuitu lucemburské politiky. Na Karlově dvoře také dlouho sloužili úředníci již zkušení ze služby na Janově dvoře. Z českého prostředí to byli například kancléři Jan Volek a Mikuláš Brněnský a z rodového hrabství Huwart

z Elteru, který na obou dvorech vystupoval jako maršálek. Mluvíme však pouze o částečné kontinuitě, ne o plném navázání nebo převzetí dvorské struktury. Karel svůj dvůr budoval od základů a nepřebíral dvůr Janův. Změny vidíme ve jmenování nových úřadů, jako byl dvorský sudí nebo mistr komory. Mezi dvořany nedochází k plnému přechodu, například jeden z nejčastějších dvořanů krále Jana Ota z Bergova se na Karlově dvoře téměř vůbec nevyskytuje.

Karlův královský dvůr se těšil větší velikosti a díky královským titulům též honosnosti v zastoupení velmožů z říše. Mezi nimi byl již zmiňovaný Rudolf Saský a jeho stejnojmenný syn. Z významných duchovních například mohučský biskup Gerlach Nassavský. Často se také na dvoře objevují slezská knížata. K rozšíření dvora došlo také z řad české šlechty, nejčastěji se na Karlově královském dvoře nachází Bušek mladší z Velhartic a Zbyněk Zajíc z Házmburka, oba Karlovi věrní mistři komory, kteří stojí v Karlově blízkosti ještě v době, kdy byl markrabětem. Osoba Buška z Velhartic je spojena výhradně s Karlovým dvorem, Zbyňka Zajíce nacházíme i na dvoře krále Jana. Tento dvorský úřad, který spravoval panovníkovy finance, v padesátých letech doplnil Hašek ze Zvířetic, což nám dokládá velký význam úřadu a náročnost jeho výkonu. Zbyněk z Házmburka byl později titulován na nejvyššího mistra komory. Úřad, který prošel pravděpodobně největší proměnou či spíše rozšířením své základny, pravomocí a dosahu, byla Karlova kancelář. Nově musela zajišťovat i říšskou agendu, což se projevilo na zvýšení počtu kancelářských úředníků a vysokém počtu listin kancelářů vydaných. Z listinného materiálu nám vychází, že nejčastějšími dvořany z českých zemí byli Zbyněk Zajíc z Házmburka, Bušek z Velhartic, Vilém z Landštejna, Ondřej mladší z Dubé, Hašek ze Zvířetic, Vaněk z Vartemberka, Ješek z Vartemberka, Smil z Bítova, Bernard z Cimburka, Jošt z Rožmberka, Boček z Kunštátu a Půta z Turgova.

V této práci byl prostor věnován především šlechticům světského stavu, ale velké množství Karlových rádců, diplomatů a úředníků bylo z řad duchovenstva. Objevují se především v Karlově kanceláři. Za nejvýznamnější můžeme považovat ty, kteří stáli v pozici kancléřů. Už v Itálii byl Karlovi po boku Mikuláš Brněnský. S Karlovými počátky v Českých zemích je spojen Karlův nevlastní strýc Jan Volek, dále Mikuláš Luckův z Brna a Jan ze Středy, jehož největší úspěchy jsou spojené až s dobou Karlova císařství. Dále nesmíme zapomenout na prvního pražského arcibiskupa a častého Kalova dvořana Arnošta z Pardubic a věrné diplomaty Dětricha z Portic a Petra z Loun.

Karlova římská korunovace byla velikým úspěchem jeho pragmatické politiky. Díky vlastním bohatým zkušenostem a zkušeným rádcům si v italském neklidném prostředí počínal velmi obratně. Na cestě Karla doprovázeli, nebo mu byli diplomatickou oporou Arnošt

z Pardubic, Jan ze Středy, Dětřich z Portic, Bušek z Velhartic, Zbyněk Zajíc z Házmburka, Hašek ze Zvířetic, Ondřej mladší z Dubé, Boček z Kunštátu, Čeněk z Lipé, Zdeněk ze Šternberka, Jošt z Rožmberka, Ješek z Velhartic, Ješek z Vartemberka, Jan z Rožmberka, a Bernard z Cimburka.

Příloha – úřady

Úřad ²⁹²	Jméno	poznámka	pramen, literatura
Nejvyšší maršálek		Dědičný titul v rukou pánu z Lipé od smrti Jindřicha staršího (1329 †)	
Maršálek	Habart		1337 (Schönach, Archivalische Studien, s. 261, 269)
	Jan Weiz		1339 (Schönach, s. 275)
	Huwart von Elter		1347 (AKČ č. 289, RBM V, č. 232), 1349 (RI VIII, č. 1119)
	Ješek z Velhartic		1355 (RI VIII, č. 2123, RBM VI, č. 41)
Hofmistr	Jan z Bergu		1331 (Vlastní životopis, s. 37)
	Hugo z Dornštejna	1348 hofmistr královny Blanky (RI VIII, č. 713)	1345 (MVB I, č. 557, 563)
	Bernard z Cimburka		1351 (CDM VIII, č. 95)
	Hašek ze Zvířetic		1354 (RI VIII, č. 1810)
	Burchard, purkrabí magdeburský		1354 (RI VIII, č. 1893, 1961), 1355 (RI VIII, č. 1995, 2115, 6822, 2160, 2225, 6843, 2227, 2253, 2252, 2268, 2321)
	Jan, purkrabí norimberský		1355 (RI VIII, č. 2133)
Nejvyšší komorník		Úřad dlouhodobě držel Petr z Rožmberka, po něm ho převzal jeho syn Jošt, ale dědičným se nestal	
	Jan z Vartemberka		1353 (RI VIII, č. 1556)
Komorník	Bušek st. z Velhartic		1335 (Vlastní životopis s. 75) 1336 (Schönach s. 258)
	Mikuláš		1337 (Schönach, Archivalische Studien, s. 263)
	Bušek ml. z Velhartic		1338 (Schönach s. 264, 266-267, 270-271,) 1339 (MVB I, s. 83, č. 148)
	Wynnemar z Gymnichu		1344 (MVB I, č. 342)
	Zbyněk Zajíc z Háznburka		1347 (MVBI, č. 920)
	Ruzza		1352 (MGH X con, č. 418)
	Tillico z Lucemburku		1355 (RI VIII, č. 2087)

²⁹² Navázání na výpis v ŽALUD, Zdeněk, *Tzv. Uží dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*, in: Dvory a rezidence ve středověku, Skladba a kultura dvorské společnosti. Praha 2008 s.144-145

Nejvyšší mistr komory	Zbyněk Zajíc z Házmurka		1355 (RI VIII, č. 6159, 2343)
Mistr komory	Bušek ml. z Velhartic		1348 (RI VIII, č. 550) 1352 (RI VIII, č. 1528) 1355 (RI VIII, č. 2092, 2095, 2060, 2103, 2123, Widder, Itinerar s. 434)
	Zbyněk Zajíc z Házmurka		1348 (RBM V, č. 522, 527, RI VIII, č. 6016), 1349 (RBM V, č. 549, RI VIII, č. 6622), 1350 (RBM V, č. 830)
	Hašek ze Zvířetic		1351 (RI VIII. 6674, RI VIII. 6680), 1353 (RI VIII. 6730), 1354 (RI VIII. 1777, RI VIII 1961), 1355 (RI VIII. 1995, 2227, 6159),
	Johan von Brandenburg		1354 (RI VIII, č. 1777)
	Burchard, purkrabí magdeburský		1355 (RI VIII, č. 2030)
Kancléř	Mikuláš Brněnský	1347†	1334 (RBM IV, č. 48, CDM VII, č. 15)
	Jindřich, probošt mělnický	1341-1343	1341 (CDM VII, č. 346) 1342 (CDM VII, č. 380)
	Mikuláš Luckův z Brna	1345-1350 ²⁹³	1347 (RI VIII, č. 132, 323) 1348 (RI VIII, č. 550, 684, 711)
	Jan ze Středy, biskup litomyšlský	1347-1374	1354 (RI VIII, č. 1711, CDM VIII č. 258) 1355 (RI VIII, č. 1966, 2032, 2105... většina listin z Karlovy římské jízdy)
Nejvyšší zemský sudí	Ondřej z Dubé		1348 (RB V, č. 453) 1352 (RBM V, č. 1313) 1353 (RI VIII, č. 1556)
Dvorský sudí	Jenec z Grünberka		1343 (CDM VII, č. 479)
Hofrychtář	Fridrich von Heideck		1350 (RI VIII, č. 1266), 1353 (MGH X Cons, č. 563)
	Vladislav Těšínský		1353 (MGH X Con, č. 517)
Stolník	Simon z Kailu		1331 (FRB III, s. 342)
	Otto von Waldburg		1347 (RI VIII, č. 458) 1348 (RI VIII, č. 6513) 1353 (RI VIII, č. 1571)
	Eberhard von Waldburg		1348 (RI VIII, č. 6512)
	Jan La Rochette		1350 (RI VIII, č. 1251)
	Zbyněk Zajíc z Házmurka		1353 (RI VIII, č. 1556)

²⁹³ BLÁHOVÁ, Marie, *Kancléři na dvoře Jana a Karla*, in: Lucemburkové, ŠMAHEL, František, BOBKOVÁ, Lenka (ed.). Praha 2012 s. 414-419

Nejvyšší číšník	Vaněk z Vartemberka	Dědičný titul v rukou pánu z Vartemberka od roku 1337	1352 (RBM V, č. 1313)
Číšník	Jindřich		1338 (Schönach s. 267)
	Ješek a Jan z Klukovic		1342 (CDM VII, č. 397)
	Zbyněk Zajíc z Háznburka		1343 (CDM VII, č. 479)
	Albrecht von Limpurg		1347 (RI VIII, č. 412), 1354 (MGH Cons XI, č. 29)
	Jindřich z Hans		1347 (AKČ č.289)
	Konrád von Erbach		1351 (RI VIII, č.1373)
Mistr lovčí pro Moravu	Pertold z Lipé		1341 (RBM IV, č. 905)
	Jan z Klingenberka		1341 (RBM IV, č. 905)
Lovčí	Tilman		1347 (AKČ č.289)
Mistr kuchyně	Jindřich z Ciegelheimu	později purkrabím v Pirně a hofmistr Karlovy dcery Kateřiny	1353 (RI VIII, č. 6730), 1355 (RI VIII, č. 2225)
Písař kuchyně	Dietrich		1353 (RI VIII, č. 6730)

Seznam použitých zkratk

ACRB	Archivum Coronae regni Bohemiae
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
ČČH	Český časopis historický
ČČsH	Československý časopis historický
ed.	Editor
et al.	Et alii, a další
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MGH Cons.	Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum
MV	Monumenta Vaticana
NA	Národní archiv
Reg.	Regest
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RI	Regesta Imperii

Prameny a edice

Archivum Coronae regni Bohemiae II., ed. BERÁNEK, Karel. BERÁNKOVÁ, Věra, Praha 1983, dostupné na adrese: <https://www.monasterium.net/mom/fonds>

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII., ed. CHYTIL, Josef, Brno 1858, dostupné na adrese: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=3&bookid=68>

HINKMAR von REIMS. *De ordine palatii*, ed: SCHIEFFER, Rudolf, Thomas GROSS. Hannover, Hahn, 1980, dostupné na adrese:

[https://www.dmgh.de/mgh_fontes_iuris_3/index.htm#page/\(3\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_fontes_iuris_3/index.htm#page/(3)/mode/1up)

Kroniky doby Karla IV., ed. BLÁHOVÁ, Marie, Praha 1987

Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum X, ed. KÜHN, Margarete. 1979-1991, Dostupné na adrese: [https://www.dmgh.de/mgh_const_10/index.htm#page/\(IV\)/mode/1up](https://www.dmgh.de/mgh_const_10/index.htm#page/(IV)/mode/1up)

Monumenta Vaticana, Acta Clemestis VI. Potificis Romani 1342-1352. ed. KLICMAN, Ladislav, Praha 1903, dostupné na adrese:

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=13&bookid=242>

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV., ed. EMLER, Josef, Praha 1892; V/1-2, ed. SPĚVÁČEK, Jiří, Praha 1958-1960, V/3 ed. ZACHOVÁ, Jana, Praha 2000, VI. ed. MENDL, Bedřich, LINHARTOVÁ, Milena, Praha 1928, čtvrtý a šestý díl dostupný na adrese: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=8>

Regesta Imperii, VIII. ed. BÖHMER, Johann, Friedrich, HUBER, Alfons, Innsbruck 1877,
dostupné na adrese: <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html>

Vlastní životopis (Vita Karoli Quarti), ed. PAVEL, Jakub, Praha 1978

Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae Regiae), ed. HEŘMANSKÝ, František, Praha 1976.

Literatura

ANTONÍN, Robert, *Ideální panovník českého středověku, Kulturně-historická skica z dějin středověkého myšlení*, Praha 2013

ATTEN Alain, *Die Luxemburgen in der Schlacht von Crécy*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, PAULY, Michel(hg), Luxemburg 1997, s. 576-596.

BALETKA, Tomáš. *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, in: Sborník archivních prací 2/46. Praha 1996. s. 259-536

BAUER, Otakar, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1355*, in: Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 9-22

BEECH, T. George, *The scope of medieval Prosopography*, Medieval Prosopography 1, 1986, s. 3-6

BLÁHOVÁ, Marie. *Kancléři na dvoře Jana a Karla*. In: Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy. Praha 2012. s 414-419.

BLECHOVÁ, Lenka, *Ceremoniál v díle Hinkmara z Remeše*, in: Dvory a rezidence ve středověku. III, všední a sváteční život na středověkých dvorech, Praha 2009, s. 73-92.

BLECHOVÁ, Lenka, *Výchova dítěte podle knížecích zrcadel, Jiljí Římský a Konrád z Megenbergu*, in: Ženy a děti ve dvorské společnosti, Praha 2015. s. 21.-30

BOBKOVÁ, Lenka, *7.4.1348 - ustavení Koruny království českého*. Praha 2006.

BOBKOVÁ, Lenka, *Hrady Karla IV. v Laufu a Tangermünde*, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. NODL, Martin, SOMMER, Petr(ed.) Praha 2004 s. 141-158

BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský, Otec slavného syna*. Praha 2018

BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha-Litomyšl 2003

BOBKOVÁ, Lenka. *Jak v roce 1331 vítali krále Jana v Parmě*, in: Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu. DOLEŽALOVÁ, Eva, SOMMER, Petr, et al. Praha 2016.

BOROVSKÝ, Tomáš, *Jan Lucemburský, Karel IV. a Litva*, in: Svět tajemných Baltů, Brno 2013, s. 131-140.

BOROVSKÝ, Tomáš. *Markrabě Karel a moravské kláštery*, in: Ve stopách sv. Benedikta. Disputationes Moravicae 3, Brno 2002, s.123-138

BURNE. H. Alfred, *The Crecy War. A military history of the Hundred Years War from 1337 to the peace of Brétigny 1360*, London 1955

CIBULKA, Josef, *Český korunovační řád a jeho původ*. Praha 1934.

DOLEŽALOVÁ, Eva, *Buškové z Velhartic: historie pánů z Velhartic ve 14. století ve světle kartoték Augusta Sedláčka*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* roč. 18, č. 2, s. 181-191

DOSKOČIL, Karel, *Listy a listiny z dějin československých 869-1938*. Praha 1938

DROSSBACH, Gisela, *Sciencia de regimine domus regie. Der Hof zwischen Ideal und Wirklichkeit in der „Yconomica“ Konrad von Megenberg*, in: *Höfe und Hofordnungen 1200-1600*, KRUSE, Holger, PARAVACINI, Werner, (Residenzenforschungen Band 10). Sigmaringen 1999

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana et al. *Děti a dětství, Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, Jan ZELENKA et al. *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *K možnostem výzkumu panovnického dvora v pozdním středověku v českých zemích*. In: *Mediaevalia Historica Bohemica*. Roč. 17, č. 2. 2014. s. 7-16.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan, *Curia ducis, Curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha 2011.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Panovnický dvůr ve středověku, struktura prostor a reprezentace*. In: *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*. Praha 2008. s. 11-37.

ELBEL, Petr, *Dvůr Zikmunda Lucemburského*, in: ŠMAHEL, František, BOBKOVÁ, Lenka (ed.). *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012. s. 308-318.

FIALA, Zdeněk, *Komorník a podkomoří, pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století*, in: *Sborník historický*, Praha 1954 Sv. 2 s. 57-82.

FLECKENSTEIN, Josef, *Die Struktur des Hofes Karls des Grosse nim Spiegel von Hinkars Der orine palatii*, in: *Zeitschrift des Achener Geschichtsvereins* 83, 1976, s. 5-22

GERLEOVÁ, Jana, *Počátky a vzestup pánů z Házmburka*. Diplomová práce (Mgr.), Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Vedoucí práce Josef Žemlička

HAAD, Antonín, *Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského*, separát ze Zpráv Českého zemského archivu 9, Praha 1947.

HÄRTEL, Reinhard, *Die Italienpolitik König Johannis von Böhmen*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen 1296-1346*, PAULY, Michel (hg.) Luxemburg 1997. s. 363-382.

HLAVÁČEK, Ivan, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu od roku 1346*, in: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*. Praha 1999 s. 29-70

HLAVÁČEK, Ivan, KAŠPAR, Jaroslav, NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vyd. Jinočany, 2002

HLAVÁČEK, Ivan. *K organizaci správního aparátu systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*, Praha 1991

HOLÁ, Mlada. *Vratislavská hejtmanská kancelář kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.* in: Sborník archivních prací. Roč. 61. č. 2, Praha 2011.

HÜTTEBRÄUKER, Lotte, *Die Vikare Karls IV. in Deutschland*, in: Festschrift Albert Brackmann: dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern, SANTIFALLER, Leo (hg.) Weimar 1931. s. 546-568.

JAN, Libor, *Několik postřehů k vývoji panovnické komory, soudů a správy země*. In: Pocta Janu Janákovi, Matice moravská, Brno 2002, s. 75-83.

JANÁK, Jan, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2005

KAVKA, František, *Am Hofe Karls IV.*, Leipzig 1989.

KAVKA, František, *Dvorská komora Karla IV. a její nejvyšší mistr Zbyněk Zajíc z Házmburka*, in: Pocta Josefu Petráňovi: sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. Josefa Petráně, Praha 1991, s.23-36

KAVKA, František. *Na dvoře Karla IV.* Praha 1993

KEJŘ, Jiří, *Počátky dvorského soudu*, in: Rozpravy Československé akademie věd, řada sociálních věd, roč. 66, sešit 4, Praha 1956

KERSCHER, Gottfried, *Die Strukturierung des mallorquinschen Hofes um 1350 und der habitus der Hofgessellschaft*, in: Höfe und Hofordnungen 1200-1600, KRUSE, Holger, PARAVICINI, Werner(hg.) (Residenzenforschung 10), Sigmaringen 1999, s. 77-89

KISÍK, Stanislav. *Nejvyšší číšník Království českého v rodě pánů z Vartenberka*. In: Heraldická ročenka 1999-2000. s. 58-71

KLICMAN, Ladislav, *Mikuláš Řečený Efficax z Lucemburka a Mikuláš levoboček krále Jana*, in: Český časopis historický. č.4 Praha 1897. s. 246-249.

KLICMAN, Ladislav, *Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentský a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné a oba kancléři Karla IV.* in: ČČH 5, 1899 s. 251-255

KNOLL, Vilém. *Páni z Velhartic. Měli duši zvláštní – trochu drsná zdála se...* Praha 2015

LACKNER, Christian, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365-1406)*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband 41. Wien 2002.

LEDVINKA, Václav, PEŠEK, Jiří. *Nové Město pražské ve 14.-20. století*. Praha 1998

- MEZNÍK, Jaroslav, *Lucemburská Morava*, Praha 1999
- MORAW, Peter, *Räte und Kanzlei*, in: Kaiser Karl IV. *Staatsmann und Mäzen*. SEIBT, Ferdinand (hg.) München 1978. s. 285-292
- MORAW, Peter, *Über den Hof Kaiser Karls IV.*, in: *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter*. MORAW, Peter (hg.) Stuttgart 2002. s. 77-103.
- NODL, Martin, *Vita Caroli* In: In: ŠMAHEL, František, BOBKOVÁ, Lenka a kol., *Lucemburkové, Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha 2012 s. 240-242
- NODL, Martin. *Středověká prosopografie jako metodologická inovace*, in: VIII. Sjezd českých historiků, PEŠEK, Jiří (ed.) Praha 2000, s. 146-149
- NOVOTNÝ, Robert, *Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách*, in: *Dvory a rezidence ve středověku*. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. Praha 2006, s.145-161
- PALACKÝ, František. *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém od nejstarších časů donynějška*, Praha 1832
- PARAVICINI, Werner, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters*, München - Oldenbourg 1994
- PARAVICINI, Werner, *Europäische Hofordnungen als Gattung und Quelle*. In: *Höfe und Hofordnungen 1200-1600, Residenzenforschung 10*, Stuttgart 1999, s. 13-20.
- PATZE, Hans, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für Deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 733-773.
- RÁCZ, György (ed.), *Visegrád 1335*, Bratislava, International Visegrad Fund, State Archives of Hungary, Pázmány Peter Catholic University 2009
- RÖSNER. Werner. *Lexikon des Mittelalters V*. München-Zürich 1991
- RŮŽEK, Vladimír, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka, Příspěvek ke skladbě dvora Karla IV.*, in: *Sborník archivnických prací* 1/38, Praha 1988, s. 37-311
- SEIBT, Ferdinand, *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, München 1978
- SCHÖNACH, Ludwig, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 1905 s. 253-292
- SPĚVÁČEK, Jiří *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334-1346*, in: *ČSČH* 19, 1971, s. 53-92
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Das Itinirar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5. *Sborník historickogeografických studií*, Praha 1970 s. 114-115

SPĚVÁČEK, Jiří, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. 76, Wien 1968, s. 299-326

SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. Život a dílo 1316-1378*, Praha 1979

SPĚVÁČEK, Jiří, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: ČsČH 16, Praha 1968 s. 153-176

SPĚVÁČEK, Jiří, *Významní notáři-diplomaté prvních Lucemburků v Čechách*, in: Československý časopis historický 21, č. 5, Praha 1973 s. 711-758

SPĚVÁČEK, Jiří, *Zur Frage des Beginns der Markgrafenwürde Karls IV.* in: Folia diplomatica I. Brno 1971. s. 267-276

STREICH, Brigitte, *Zwischen Reiseherrschaft und Residenzbildung: der wettinische Hof im späten Mittelalter*, Köln-Wien 1989

ŠEBÁNEK, Jindřich, FIALA, Zdeněk, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1984

ŠUSTA, Josef, *Karel IV. otec a syn*, Praha 1946

ŠUSTA, Josef, *Karel IV. Za císařskou korunou, 1346-1355*, Praha 1948

TADRA, Ferdinand, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420)*, Praha 1892.

TOMEK, V. Václav, *Dějepis města Prahy díl I.*, Praha 1855

TOMEK, V. Václav, *Dějepis města Prahy díl V.* Praha 1881

VALE, Malcolm, *Princely Court*, Oxford 2001

WERUNSKY, Emil, *Der Erste Römerzug Kaiser Karl IV.*, Innsbruck 1878

WERUNSKY, Emil, *Papst Innocenz VI. und König Karl IV. In den Jahren 1353-1354*, Wien 1878

WIDDER, Ellen, *Itinerar und Politik. Die Italienzüge Karls IV.*, Münster 1986, disertační práce, Philosophischen Fakultät, Westfälischen Wilhelms – Universität

ŽALUD, Zdeněk, *Česká šlechta na dvoře Jana Lucemburského*, Praha 2006, disertační práce. Karlova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lenka Bobková

ŽALUD, Zdeněk, *Několik poznámek k české účasti v bitvě u Kresčaku*, in: Husitský Tábor 14. Sborník Husitského muzea, s 227-240.

ŽALUD, Zdeněk, *Tzv. Užší dvůr Jana Lucemburského a markrabího Karla*, in: Dvory a rezidence ve středověku, Skladba a kultura dvorské společnosti. Praha 2008 s. 127-146

ŽŮREK, Václav, *Karel IV. Portrét středověkého vládce*. Praha 2018

ŽŮREK, Václav, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, in: Časopis Národního muzea. Řada historická. 176, č. 3-4. Praha 2007. s. 105-143